

GHENDTSCHÉ TYDINGHEN

**Tweemaandelijks Tijdschrift van de Heemkundige en Historische Kring
Gent V.Z.W.**

18e jaargang nr. 5

15 september 1989

Ere-voorzitter : J. Tytgat, ere-notaris.

Stichter-Voorzitter : G. Hebbelynck

Onder-Voorzitter : H. Collumbien.

Secretaris : R. Van Geluwe, Maisstraat 235, 9000 Gent

Penningmeester : A. Verbeke

Archief en ruildienst : Mevr. A. Eggermont, Maisstraat 235, 9000 Gent

Redactie-adres : Lijnmolenstraat 149, 9110 Sint-Amandsberg - Gent

Administratie : Koggestraat 14 - 9000 Gent

Postrekening : 000-105.04.73-60, Heemkundige en Historische Kring
Gent, 9000 Gent.

Lidgeld : 300 fr. per jaar. Buitenland : 400 fr. per jaar. Steunende leden :
500 fr. per jaar. Beschermden : 1000 fr. per jaar.

INHOUD

Het Proces en de Onschuld van Lieven Pyn	246
Inventaire archéologique : Het Praalgraf van Bisschop Triest	253
Uit de Geschiedenis van de Gentse Bruggen (Vervolg)	
Ekkergem Voetbrug. Contributiebrug	256
De Bende Van Hoe en Verstuyft (Vervolg)	261
Van alle Markten thuis. Deel XII. Het Groot Vleeshuis en de Pensemarkt	266
Uithangborden te Gent (Vervolg)	278
Gentse Revolutionaire Figuren. Deel X. Slot. De Basismilitanten	283
Vraag en Antwoord	291
Documentatiecentrum : Aanwinsten 1989	296
Lezers schrijven ons	299
Bibliografie	300
Génsche Prâot	301
Kunstmap met gedichten in het Gents	302

Bibliotheek en wekelijkse bijeenkomsten : in het Documentatiecentrum
voor Streekgeschiedenis, Convent Engelbertus, Groot Begijnhof, huis nr.
46, Sint-Amandsberg : elke zondag van 10 tot 12 uur (uitgenomen op feest-
dagen). Gesloten in juli en augustus. Bibliotheecaresse : Mevr. A.
Eggermont

Verantwoordelijke uitgever : Hugo Collumbien, Lijnmolenstraat 149,
9110 Sint-Amandsberg - Gent.

HET PROCES EN DE ONSCHULD VAN LIEVEN PYN

Op 28 augustus jl. was het precies 450 jaar geleden dat Lieven Pyn terechtgesteld werd. Dit feit situeert zich in de periode dat de Gentenaars in opstand gekomen waren tegen Keizer Karel.

Zeer vaak, wanneer men het heeft over die opstand van 1539, wordt daar een zwart-wit beeld van opgehangen, met langs de ene kant die goede, doorbrave Gentenaars en langs de andere zijde de onverbiddelijke tiran Keizer Karel. Zoals meestal het geval is, is het ook hier noch zwart, noch wit, maar grijs.

Om de onschuld van die fiere Gentenaars wat te nuanceren laten wij hier een artikel volgen dat goed de sfeer beschrijft die hier 450 jaar geleden heerste. En bij wie komen wij weer terecht ? Jawel, bij Pierre Kluyskens natuurlijk. Zou er één historisch Gents onderwerp bestaan waar hij niet over geschreven heeft ?

Dit artikel dat dateert van meer dan een kwart eeuw geleden wordt hier - zoals gewoonlijk - gepubliceerd met de vriendelijke toestemming van de familie Kluyskens.

Wij hadden het verleden week over de moord op Jacob van Artevelde en de tegenstrijdigheden welke gedurende eeuwen bij de geschiedschrijvers bleven bestaan nopens de schuld of de onschuld van de grote Gentse voorman. Terloops citeerden wij de naam van Lieven Pyn in verband met de politieke processen waarin de waarheid niet mocht zegevieren.

Het proces en de veroordeling van de gewezen schepen van der Keure en hoofddecken, blijven een van de meest tragische bladzijden uit het nochtans op zichzelf reeds zo tragisch dagboek van de Opstand van Gent tegen Keizer Karel. Zelden heeft het volk met zoveel fanatisme, haat en bijgeloof de dood geëist van een onschuldige man, zelden ook heeft het Gerecht, dat zoveel dwalingen op zijn geweten heeft, met zoveel lichtzinnigheid en gewetenloosheid aan de druk van politieke fracties toegegeven en een man naar de afschuwelijkste dood gestuurd.

Men haalt te dikwijls de zaak van de koerier van Lyon aan : Lesurques werd onthoofd en kort nadien werd zijn onschuld bewezen, doch Lieven Pyn stierf op het schavot na de verschrikkelijkste foltering.

In 1537 zat Keizer Karel voor de zoveelste maal in nesten en in de schulden : Frans I van Frankrijk was Artesië binnengevallen en bedreigde rechtstreeks de Nederlanden; om oorlog te voeren is geld nodig en Karel wist waarlijk niet meer uit welke belasting hij het zou kunnen tappen, vooral in die Nederlanden die reeds zo dikwijls hun natuurlijke Prins financieel ter hulp waren gesneld, maar waar de economische toestand niet bijster rooskleurig was.

Nood dwingt en Karel kon niet anders dan aan de regentes Maria van Hongarije vragen over te gaan tot de zoveelste impopulaire maatregel, nl. het innen van een speciale belasting of bede; de nadruk zou gelegd worden op het feit dat het ditmaal ging om de verdediging zelve van het nationaal grondgebied en ons land door die nieuwe last te dragen, zijn eigen veiligheid verzekerde.

Die argumenten bleken wel doorslaggevend te zijn, want alle gewesten legden er zich bij neer, zelfs de vier Leden van Vlaanderen, op uitzondering na van Gent, dat weigerde het voorbeeld te volgen van Brugge, Ieper en het Vrije.

Gent immers beweerde dat naar aloud gebruik de stad niet kon verplicht worden financiële hulp te verlenen, wel militaire hulp.

De regentes antwoordde terecht dat in 1537 de oorlog niet meer kon gevoerd worden met slecht uitgeruste en gedrilde gemeentelijke milities, en dat in een tijd van huurlingen en artillerie, de militaire hulp van Gent van weinig of geen nut kon zijn.

De Gentenaren lieten zich echter van de wijs niet brengen en steunden op hun recht en gebruiken om elke geldelijke tussenkomst te weigeren. Later zouden zij zelfs de zg. "Koop van Vlaanderen" invoeren, een vermeend middeleeuws privilege welke men ten andere nooit kon voorbrengen, en waaruit zou gebleken zijn dat het graafschap Vlaanderen voor alle tijden, tot in de eeuwigheid, vrijgesteld werd van belasting !

Het geschil duurde lange maanden, met onderhandelingen, bedreigingen, diplomatieke zetten, tot wanneer de regentes opdracht kreeg van haar broeder de keizer, zonder verder dralen, over te gaan tot de gedwongen inning van de belasting.

Die openlijke en politieke opstand van Gent tegen Karel was weliswaar gedeeltelijk te verklaren door het feit dat de keizer in het verre Spanje verbleef en dat men alhier ervan overtuigd was dat zijn rivaal Frans I, hem nooit doortocht zou verlenen om de Gentenaren te komen bestraffen, maar naast dit politiek en machiavellistisch aspekt van de zaak, was er ook een diepere ondergrond, een sociaal aspekt dat geleidelijk de bovenhand kreeg.

Gent kende in die jaren een geweldige economische crisis : Antwerpen had op kommercieel gebied het leadership in Vlaanderen overgenomen; daarbij kwam nog de erbarmelijke sociale toestand van de stad waar het patriciaat dat weinig betaalde de plak zwaaide en het roer in handen had : de burgerij kreeg moeilijk toegang tot de schepenbanken (drie op zesentwintig) terwijl het volk weinig of niets te zeggen had. Ook de politieke organisatie van de stad was totaal verouderd en nog grotendeels ingegeven door middeleeuwse principes. Het stadsmagistraat was in voortdurend konflikt gewikkeld met de Collatie waarin de poorterij, de wevers en de kleine neringen zetelden; die Collatie had echter weinig medezeggenschap en hare

samenstelling was bovendien een anakronisme daar de wevers in 1537 niet meer als een representatieve fractie van de bevolking worden beschouwd. Het stadsmagistraat stond aanvankelijk aan de zijde van de keizer, de burgerij toonde zich inschikkelijk maar werd weldra volledig op het achterplan gedreven door de neringen, die zelve uiteindelijk verdreven werden door een handvol politieke avonturiers en kresers die in het stadsleven weinig of niets vertegenwoordigden.

De strijd die aanvankelijk op strikt juridisch plan werd gevoerd, onttaarde dan ook fataal in een sociale strijd van de Gentenaren onderling. Het toeval wou dat Maria, de landvoogdes, tot de gedwongen inning van de belasting besloot ongeveer op het ogenblik dat in Gent tot de hernieuwing van de Collatie, moest worden overgegaan.

Het onvermijdelijke gebeurde dan ook : de openlijke opstand tegen de keizer.

De ambachten eisten dat de stad niet meer door het magistraat maar door de Collatie zou worden bestuurd en dat de dekens voortaan rechtstreeks door de korporaties zouden worden verkozen. Zij liepen te wapen en al wie zich op dat ogenblik bedreigd voelde, koos ijlings het hazepad. Men had het vooral gemunt op de schepenen en dekens van 1536-1537 die de onderhandelingen namens de stad hadden gevoerd met de regentes en die, zo bekeerden nu de opstandelingen, de instructies van de Collatie niet stipt en plichtgetrouw hadden uitgevoerd.

Wie een weinig met politiek vertrouwd was, wist hoe laat het was. Harway, voorzitter van het Parlement van Parijs ten tijde van de Liga, verklaarde eens : "Indien het volk mij moest beschuldigen de toren van Notre-Dame te hebben gestolen, ik zou ijlings de vlucht nemen" !

Lieven Pyn, oud-schepenen en hoofddecken in 1537 had zich die woorden moeten herinneren, doch hij stond recht in zijn schoenen, had zijn plicht gedaan en dacht dat men op 75-jarige ouderdom de vlucht niet meer neemt om zich te verdedigen. Hij bleef dan ook moedig te Gent, alswanneer de meeste mensen die een leidende rol gespeeld hadden in de onderhandelingen, de vlucht hadden genomen. Geen enkel verwijt kon ze treffen, want nadien werd uitgemaakt dat zij tot het uiterste de belangen van de stad hadden verdedigd, doch zij wisten hoe de massa in tijden van opstand en oproer reageert en welk het lot is van hen die tot zondebok moeten dienen. Lieven Pyn bleef rustig in zijn woning aan de Gouden Leeuwplaats en... werd aangehouden, beschuldigd en veroordeeld.

Men had er dan toch een bij de lurven kunnen vatten, zij het dan nog een grijzaard, maar in beroerde tijden maakt men geen onderscheid tussen jong en oud, tussen schuld en onschuld : het eerste het beste slachtoffer moet boeten voor de anderen, omdat haat noch wet noch recht noch medelijden kent.

Het zicht alleen reeds van de woedende massa welke hem op 19 augustus 1539 kwam aanhouden, heeft hem alle illuzies moeten ontnemen. Hij wist dat geen enkele steekhoudende beschuldiging tegen hem kon worden uitgebracht, doch op dat ogenblik heeft hij moeten aanvoelen dat zijn veroordeling deel uitmaakte van een zorgvuldig voorbereid plan en dat zijn bloed het volk nog meer zou moeten ophitsen tegen het gezag van de regentes. Ofschoon zijn tegenstrevers het onmogelijke hadden gedaan om Lieven Pyn van het ergste te beschuldigen, konden zij uiteindelijk slechts drie zeer vage en niet te controleren vergrijpen inroepen : hij zou zich, als lid van de Gentse deputatie in 1537 naar Maria van Hongarije gezonden, niet gehouden hebben aan de strenge en formele opdracht van de Collatie die elke subsidie weigerde te betalen; voorts zou hij de stedelijke voorschriften niet geëerbiedigd hebben die voorzagen dat het Sekreet van het Belfort slechts in uitzonderlijke gevallen en volgens een wel bepaalde proceduur mocht worden geopend; eindelijk zou de grijsaard zich materialen van de stad hebben toegeëigend.

In normale omstandigheden had Pyn die drie aanklachten zonder veel moeite kunnen weerleggen en zelfs moest hij schuldig bevonden geweest zijn aan een of meerdere van die vergrijpen nog ware de straf niet al te zwaar geweest. Dat wisten zijn aanklagers en zij waren dan ook vast besloten korte metten te maken met de instructie van het geding en met het proces zelve. Het volk opruien in tijden van opstand is niet zo moeilijk, een kinderspel voor politieke avonturiers. Hoofdzaak is druk te kunnen uitoefenen op de overheden en op het Gerecht.

Een "spontane" manifestatie werd dan ook op touw gezet op 23 augustus. Een huilende en dreigende massa kwam voor het huis van de baljuw in de Onderstraat manifesteren en eiste dat onmiddellijk recht zou worden gesproken.

De baljuw, die later zelf de vlucht zou moeten nemen, was een zwak mens die ogenblikkelijk toegaf en bevel gaf Lieven Pyn naar het Gravensteen over te brengen.

Het volk juichte, want het wist, en ook de baljuw en Pyn wisten het, wat die overbrenging betekende : de folterkamer, de afschuwelijke marteling zolang de beklagde niet zou bekennen.

Een ouderling van 75 jaar zou het niet lang volhouden, zo dachten zij allen, maar tegenover de laffe rechter zou de edele figuur van de eerlijke Gentenaar, de man die geen enkel verwijt trof en die met de moed van de martelaar de verschrikkelijkste pijnen zou doorstaan.

Frans vander Gracht, groot-baljuw van Gent en tweede Pilatus, had zijn slachtoffer, Lieven Pyn, aan de woede van de huilende massa overgeleverd en zonder een gebaar of een protestwoord toegezien wanneer de opstandelingen de arme grijsaard naar het beruchte en geduchte Gravensteen mee-sleurden. Wel had hij kunnen bekomen dat Pyn voor zijn rechters zou

verschijnen en derhalve, althans theoretisch, de kans zou krijgen zijn verdediging voor te dragen, doch beter dan wie ook moest de baljuw weten dat er geen politieke processen bestaan, hoogstens af en toe, wanneer men de tegenstrever niet onmiddellijk afmaakt, een parodie van Gerecht waarbij de beslissing op voorhand reeds gevallen is.

Lieven Pyn, door 400 gewapende en bloeddorstige Gentenaren naar het Gravensteen overgebracht, kort vóór de middag, werd er afschuwelijk gefolterd. In de “Mémoires sur le Révolte des Gantois”, door Hoynck van Papendrecht in 1743 uitgegeven, en door hem aan Jan d’Hollander toegeschreven, lezen wij : “environ les unze heures devant midi se trouva audit chateau, où fut amené ledit Liévin Pijn et examiné et interrogé jusques a six heures du soir, et par deux fois mis a torture, et si inhumainement traité et torturé, qu’il ne peut soustenir sur ses pieds, et fut porté en une chayère (kar) en la prison; durant tout ce temps, tous les Mestiers de la ville, et les Tysserans se tiendrent en leurs chambres armez et embastonnez”.

De dekens van de neringen, de schepenen, de heren van de wet en een massa volk, de beul luid aanmoedigend, woonde die vreselijke folterscène van de onschuldige ouderling bij. In zijn “Relation des Troubles de Gand” vertelt de anonieme schrijver : “leskuelz bourgeois et aussy ladicte loy furent constraints dudit peuple à y venir et ainsy le faire torturer, ou aultrement, s’ilz n’y fussent venus et ainsy le fait, ils estoient meismes tous en bien grant dangier de leurs vies : ce qui fut fait en la grant salle du Sgravenstien. Et crioient ladicte commune, y estant présent, à l’officier criminel qui faisoit ladicte torture : “Tournez encoires ung tour, et estricquiés bien ce meschant qui nous a ainsy desrobé et mengié les biens de la ville, et aussy faict et allé à l’encontre de nos privilèges” et de telle sorte se maintenoient, que ledit officier ne scavoit ce qu’il devoit faire ne dire, tant estoit estonnet dudit peuple, et fut ledit Liévin sy trèsfort gehienné, qu’il fut affolé de tous membres; ainsy l’avoient-ils fait tirer et rallongier de telle sorte, qu’il ne se eust sceu soustenir sur aulcuns d’iceulx, ne soy en aydier, et en fut mort à la longue, tant l’avoient-ils fait débilitier par ladicte torture”.

Men huivert bij het lezen van dergelijke beschrijvingen en meteen geeft men er zich rekenschap van dat de politieke tegenstrevers van Pyn geen enkel formeel bewijs tegen hem konden inbrengen. Moest hij werkelijk plichtig geweest zijn aan al hetgeen men hem ten laste legde, dan was het totaal overbodig geweest hem te folteren om bekentenissen af te dwingen.

Men bezit weinig of geen gegevens over het zogezegd proces dat nadien plaats greep. De erfgenamen en vrienden van Pyn hebben, na 1540 gevraagd dat elk spoor van het onderzoek en proces uit de registers zou worden verwijderd, hetgeen de taak van de latere geschiedschrijvers zeker niet heeft vergemakkelijkt en aanleiding gaf tot tegenstrijdige opvattingen wat de schuld of onschuld van Lieven Pyn betreft.

Een feit staat echter vast : Pyn heeft de drie beschuldigingen welke tegen hem werden uitgebracht, ontkend en de vreselijkste pijnen konden hem nooit enige belangrijke bekentenis afdwingen.

De Gentse muiters die in hem een gemakkelijke prooi dachten gevonden te hebben, waren in woede ontstoken en zoals het meestal in dergelijke omstandigheden gebeurde, beweerden zij dat Lieven Pyn enkel aan de folteringen kon weerstaan, omdat hij op de hulp van geheimzinnige toverkrachten mocht rekenen.

Terwijl hij dan ook op de pijnbank gebonden, door de beul werd gefolterd en afgemarteld, werd hem al het haar van het lichaam afgeschoren : men hoopte aldus op het lichaam de ongelukkige grijsaard een of ander teken te ontdekken dat zou wijzen op de tussenkomst van mysterieuze krachten !

Wij kunnen moeilijk begrijpen dat in de XVIe eeuw, op het ogenblik dat in de meeste landen de Renaissance bloeide, men te Gent nog zijn toevlucht nam tot dergelijke primitieve middelen en dat men niet wou aannemen dat een onschuldig man in zijn onschuld zelve de moed putte om aan de afschuwelijkste folteringen te weerstaan.

Ofschoon er geen enkel formeel bewijs kon worden voorgelegd en Pyn tot op het allerlaatste ogenblik bleef loochenen, werd hij ter dood veroordeeld.

Het vonnis werd uitgevoerd op het Veerleplein, op 28 augustus de dag zelve van de veroordeling.

Lieven Pyn was een wrak, totaal gebroken door de slagen, uiteengereten door de onmenselijke mishandelingen; men moest hem op een draagstoel naar het schavot brengen waar hij zou onthoofd worden. Hij was nochtans volledig bij zinnen en stierf na het volk te hebben toegesproken en zijn vijanden vergiffenis te hebben geschonken : “*Enfans, je scay bien que aussy tost que vous aurez veu mon sang et en dedens brief temps après, que serez dollens de ce que vous faices présentement et me regretterés, mais il sera trop tart*”.

Hij bad een laatste maal God opdat zijn dood het einde zou mogen betekenen van al het onrecht dat in de stad werd gepleegd en van de broedermoord; toen hief de beul het zwaard en het hoofd van de grijsaard plofte op het schavot neer. Gent was een martelaar rijker.

Twee jaar later, volgde het eerherstel : de stad werd veroordeeld tot het uitbetalen van een zware boete aan de kinderen van Pyn. Op de laatste dinsdag van augustus werd een plechtige lijkdienst in de Sint-Niklaaskerk gecelebreerd en al de dekens die in 1539 in functie waren op het ogenblik van de terechtstelling van Lieven Pyn werden verplicht de dienst bij te wonen en ter offerande te gaan.

Ook het nageslacht heeft de onschuld van Lieven Pyn kunnen bewijzen. De eerste beschuldiging, nl. dat hij de stad zou verraden hebben tijdens de

onderhandelingen met de regentes, is door geen enkele geschiedschrijver weerhouden geworden : hetgeen al de afgevaardigden van de andere Vlaamse steden over de onderhandelingen bekend maakten, volstaat om Pyn van die zware beschuldiging wit te wassen.

Sommige auteurs zijn echter minder kategoriek geweest voor wat de tweede beschuldiging betreft, nl. dat hij de strenge voorschriften niet zou geëerbiedigd hebben in verband met het openen van het Sekreet van het Belfort.

Pyn bezat immers in 1536 in zijn hoedanigheid van hoofddecken twee van de zes sleutels van het slot van de “voordeure” van de overwelfde zaal die leidde tot het Sekreet waar de waardevolle dokumenten en privilegiën van de stad bewaard werden.

In de vorige eeuw werden dokumenten teruggevonden waaruit blijkt dat in 1536 het Sekreet inderdaad werd geopend op bevel van de schepenen en wel omdat twee sleutels verloren gegaan waren, nl. de sleutels die in het bezit moesten zijn van de deken van de wevers, Reynier van Huffelghem; men had de sleutels immers niet gevonden in het sterfhuis van zijn voorganger, zodat het beruchte slot door de stadsslotenmaker de Voocht moest weggenomen worden om twee nieuwe sleutels te maken. Het was bij die gelegenheid dat Lieven Pyn persoonlijk zijn twee sleutels kwam afgeven in handen van de schepenen.

De derde beschuldiging had weinig om het lijf : Lieven Pyn zou misbruik gemaakt hebben van zijn officiële functie om zich materialen van de stad toe te eigenen.

In werkelijkheid bezat Lieven Pyn een schuldvordering tegenover de stad; normaal had hij die som moeten terugvragen of teruggeisen; hij achtte 't gemakkelijker een aantal stenen voor de bouw van zijn woning in ontvangst te nemen van werkopzieners van de stad : heel korrek en regelmatig was zulks wellicht niet, maar hoogstens mocht het een pekelize geheeten worden.

Aldus vallen een na een de beschuldigingen tegen Pyn uitgebracht, te laat nochtans want wanneer de waarheid aan de dag kwam, was het hoofd van dit zoveelste slachtoffer van het politiek fanatisme sedert lang gevallen.

Pierre KLUYSKENS

INVENTAIRE ARCHÉOLOGIQUE - FICHE Nr. 214

Op 15 juni 1901 stelde de beeldhouwer Louis Van Biesbroeck, in de rubriek "Beeldhouwwerken - Koor van de St-Baafskathedraal - XVIIe eeuw (1642-1645)", in het Frans een fiche op over

HET PRAALGRAF VAN BISSCHOP TRIEST

Het praalgraf van bisschop Triest is een van de mooiste werken van de Belgische beeldhouwkunst. Het is terecht beroemd als het meesterwerk van Jérôme Duquesnoy, broer van de grote François Duquesnoy. Het is zelfs aan deze laatste dat bisschop Triest vroeg zijn grafmonument te maken. Deze prelaat, gekenmerkt door zijn vrijgevigheid en zijn liefdadigheid, stond in betrekking met de grootste kunstenaars van zijn tijd. Hij wilde zijn grafmonument laten maken gedurende zijn leven en stuurde zijn portret naar Rome waar de meester verbleef. Deze schijnt het hoofd van het beeld van de prelaat ontworpen te hebben en de twee kinderfiguren, in het jaar zelf van zijn dood, in 1642. Het werk, beëindigd in 1645, werd in alle geval toevertrouwd aan Jérôme.

Het is waarschijnlijk dat de conceptie van het ensemble van François komt en ik ben geneigd te geloven dat het hoofd van het beeld van de bisschop, dat wij hier reproduceren, van zijn hand is. Het schijnt mij nog altijd superieur te zijn aan de rest. De ruimheid van de uitvoering en de krachtige echtheid van zijn trekken zijn deze van een grote meester. Wat er ook van zij, het ensemble is zeer harmonisch en rijk. De prelaat in bisschoppelijke kledij is afgebeeld, half neerliggend, steunend op kussens, op een sarcofaag van zwarte marmer. Op de voorzijde van de sarcofaag is er een groot basreliëf in witte marmer, het stelt een kartel voor gehouden door twee engeltjes, met het volgende grafschrift :

ANTONIVS VII. EPS GAND.
DESIDERAVIT
QVOD MORTALE HABVIT HIC DEPONI
SACERDOS, DV AB ARA DESCENDIS,
VT QVOD DEFVNCTO DEBES, EXSOLVAS
HOC AQVA ŠACRÂ ASPERGE,
ET IMMORTALI,
Æ TERNAM PACE APPRECARÉ,
ET VALE.

Aan de kleine zijden van de sarcofaag : de twee zo gekende kinderfiguurtjes, waarvan een een wateruurwerk houdt, het ander een omgekeerde

Fragment van het grafmonument van Bisschop Triest. Foto Stadsarchief.

toorts, symbool van de voorbij vliedende tijd en het leven dat uitdooft. Achter het praalgraf, tussen de pijlers van de arcade die het koor van de zijbeuk scheidt, verheft zich een rijke afsluiting in zwarte en witte marmer, verdeeld door twee pilasters die zijdelings open nissen vormen in dewelke mooie marmeren beelden staan van de smekende Maagd en van de Verlosser die het kruis houdt : De inscriptie :

Recordare fiti misericordia tua geeft goed de uitdrukking van deze figuren weer. De bekroning van het dekstuk stelt het wapen van Triest voor, gehouden door twee zwevende geleigeesten. Het ensemble wordt aan weerszijde begrensd door twee uitstekende gedraaide kolommen in witte marmer.

Deze mooie compositie is in perfecte staat van bewaring. Zij draagt wel de sporen van de invloed van de school van Rubens met dewelke de gebroe-

ders Duquesnoy nauwe relaties onderhielden, evenals met de Italiaanse school. Jérôme studeerde in Rome evenals zijn broer François die er zijn beste jaren sleet en die stierf in Livorno.

De invloed van Italië komt vooral tot uiting in de beelden van de Maagd en van Christus. Dit laatste is zichtbaar geïnspireerd door de Christus van Michel Angelo in de Sint Maria Sopra Minerva in Rome. Men kent het lamentabel einde van de kunstenaar die gewurgd werd en verbrand op de Koornmarkt, in het jaar zelf dat hij zijn meesterwerk beëindigde, de 29e september 1654. Volgens een nog levende traditie zou de kunstenaar, uit wanhoop, op het ogenblik van zijn aanhouding, de hand van het beeld van de Maagd gebroken hebben.

Wat vaststaat is dat Karel Van Poucke belast werd met het maken van een nieuwe hand voor dit beeld in 1781. De rekeningen van de donatie Triest tonen het aan. Dezelfde rekeningen vermelden ook de ijzeren traliewerken, vervaardigd door de slotenmaker Jan Arens, om de beelden van Christus en van de Maagd, langs de zijbeuk te beschermen, in 1741.

Cf. Kervyn de Volkaersbeke, *les Eglises de Gand*, t.I, p. 108-113. - Edm. Marchal, *la Sculpture et les chefs-d'oeuvre de l'orfèvrerie belge*. - Pr. Claeys, *Pages d'histoire locale*.

Naschrift van de Redactie

Wij willen hier de aandacht vestigen op enkele onnauwkeurigheden in deze tekst van Louis Van Biesbroeck.

Hij laat François Duquesnoy sterven in 1642. Het is in 1642 dat bisschop Triest hem vraagt zijn grafmonument te maken. Aangezien hij begint met het ontwerpen, o.m. van de twee kinderfiguren, schijnt hij op dit ogenblik de bedoeling gehad te hebben deze opdracht te aanvaarden. Maar in 1643 wordt hij door de Franse koning Lodewijk XIII naar Parijs ontboden om er de leiding te nemen van de pas opgerichte Kunstacademie. Dit is een kans die hij niet kan laten voorbijgaan en hij is bijgevolg verplicht af te zien van dit werk. Hij zal trouwens Parijs nooit bereiken, want op weg daarheen sterft hij te Livorno op 12 juli 1643.

Van Biesbroeck schrijft : "Het werk beëindigd in 1645..." en iets verder dat hij geëxecuteerd werd "in het jaar zelf dat hij zijn meesterwerk beëindigde, nl. 1654." Het schijnt dus duidelijk te zijn dat hier - en ook in de titel - een inversie gebeurd is tussen de laatste twee cijfers 4 en 5, aldus werd 54 omgezet in het foutieve 45. 1645 is trouwens volledig onmogelijk aangezien het pas in 1651 is dat Jérôme het contract tekende met bisschop Triest om dit werk uit te voeren "volgens het bestaande model".

Van Biesbroeck zegt ook nog dat een van de twee kinderfiguurtjes een wateruurwerk (clepsydre) houdt, daar waar het in feite een zandloper is. Bij het andere figuurtje spreekt hij van een omgekeerde toorts. Dat klopt,

maar voor de duidelijkheid had hij er nog kunnen aan toevoegen dat de omgekeerde toorts tegen de grond gedrukt wordt waardoor ze uitdooft = symbool van het einde van het leven.

Lezers die dit - inderdaad prachtig - grafmonument van dichtbij zouden willen bekijken, moeten wij teleurstellen. Het is opgesteld in het koor van de kathedraal en dit deel is niet toegankelijk voor het publiek. Wij willen er tot slot aan herinneren dat een artikel over Jérôme Duquesnoy en het grafmonument van bisschop Triest, van de hand van Alfons De Buck, verschenen is in "Gh. Tyd." 1985 - Nr. 2 - pp. 95-103.

UIT DE GESCHIEDENIS VAN DE GENTSE BRUGGEN (Vervolg)

EKKERGEM VOETBRUG

Op 12 november 1950 verscheen in de krant het volgend bericht : "Sinds geruime tijd en reeds meerdere malen is er door de bewoners van de Coupure een aanvraag ingediend voor het plaatsen van een voetgangersbrug ter hoogte van het gewezen gevang. Het voorstel werd telkenmale verworpen of uitgesteld, tot op het ogenblik dat de directie van de hogeschool eveneens een aanvraag indiende."

Op 16 augustus 1955 werd met de bouw van een boogvormige brug, in gewapend beton, aangevangen. De werken werden uitgevoerd door de firma A. Moens uit Meise, aan wie de aanbesteding was toegewezen op 28 april 1955, voor de prijs van 1.725.755 fr. (in april 1950 waren de kosten op ± 750.000 fr geschat !)

De brug was voltooid op 20 april 1956, het werk was één maand onderbroken geweest door een vorstperiode.

Enkele maten : lengte 33,55 meter; breedte 3,2 meter; vrije hoogte boven het normale peil : 4,2 meter en 10 meter doorvaarbreedte.

Deze voetbrug ligt op bijna dezelfde plaats als de gewezen Rasphuisbrug doch kreeg nu de naam van "Ekkergem voetbrug".

CONTRIBUTIEBRUG

De naam van deze brug veranderde in de loop van tachtig jaar drie maal : Akkerbrug in 1796, brug van de Nieuwe Wandeling in 1831 en Contributiebrug vanaf 1880. De laatste (en huidige) benaming dankt zij aan een bijzondere belasting die in de 17de eeuw betaald werd aan het begin van de Brugse Vaart, alwaar de Contributiepoort stond. Deze laatste werd afgebroken in 1782.

Ekkergerm voetbrug.

Ekkergerm voetbrug.

De "noodbruggen" van 1947 anno 1982.

De Contributiebrug vóór 1940.

De Contributiebrug tijdens de oorlog 1940-1945.
Foto : Ministerie van Openbare Werken.

De eerste, houten, draaibrug, ontworpen door Malfaison, werd gelegd bij het graven van de Coupure in 1751-1753. Ze werd herbouwd in 1877, dit is de periode waarin bijna alle draaibruggen van hout, een metalen constructie kregen.

De draaibrug werd vernield in mei 1940 (zie Bargiebrug). Men plaatste twee noodbruggen op binnenschepen, welke bij doorvaart van andere schepen telkenmale moesten verplaatst worden. Dit was niet alleen een moeilijke opdracht doch zorgde tevens voor langdurig oponthoud van het wegverkeer. Deze toestand bleef bestaan tot februari 1948. Toen werden de nood-wipbruggen, welke tijdens de duur van de laatste oorlog dienst hadden gedaan aan de Visserij, herplaatst aan de Nieuwe Wandeling. De aanbesteding had plaats op 28 november 1947 en werd toegewezen aan de firma Neyt en D'huyvetter, voor de prijs van 1.300.000 fr. De werken gingen aan in februari 1948 en waren zes maand later voltooid. Op 13 januari 1948 schreef dagblad "Vooruit" : "De bovengenoemde oplossing is slechts voorlopig. Later komt aldaar een vaste brug waarvan de doorvaarhoogte zal bepaald worden bij het graven van de Ringvaart."

Die "noodbruggen" bleven in dienst tot februari 1985.

Toen begon de firma N.V. Persijn uit Zwevegem, met de voorbereidende werken voor de vervanging van de wipbrugjes door een brede betonnen kokerbrug zoals de Rozemarijnbrug.

De werken, aanbesteed op 17 maart 1983, toegewezen op 13 juni 1984 (voor een bedrag van $\pm$ 20 miljoen fr) moesten aanvangen op 15 oktober 1984 doch door de barre winter uitgesteld tot 25 februari 1985, zouden een 250 werkdagen omvatten wel te verstaan zonder onvoorziene moeilijkheden.

De nieuwe brug werd voor het verkeer opengesteld op 6 mei 1986, zonder commentaar noch uitleg vanwege de kranten !

Contributiebrug

Datum van aanbesteding : 17 maart 1983

Datum van toewijs : 13 juni 1984

Firma : N.V. Persijn, Zwevegem

Aanbestedingsbedrag : 19.973.191 fr (BTW inbegrepen)

Voorziene werktijd : 250 werkdagen

Voorziene begintijd : 15 oktober 1984

Werken werkelijk aangevangen op : 25 februari 1985

Einde der werken voorzien op : 9 oktober 1985

Het plan voorziet een kokerbrug in gewapend beton

Brugmaten : Totale breedte $\pm$ 22 m, waarvan 16,9 m voor de rijweg

Doorvaarbreedte : 10 m

Hoogte van de koker (vanaf bodemplaat tot onderkant brug)

5,6 m

Wanddikte van de koker (rijweg) 0,65 m

De nieuwe brug komt, in tegenstelling met de vorige, schuin over de Coupure te liggen dus in het verlengde van de Nieuwe Wandeling.

Inlichtingen bekomen bij de dienst van Bruggen en Wegen op woensdag juni 1985

M. LABYN
(’t vervolgt)

DE BENDE VAN HOE EN VERSTUYFT (vervolg)

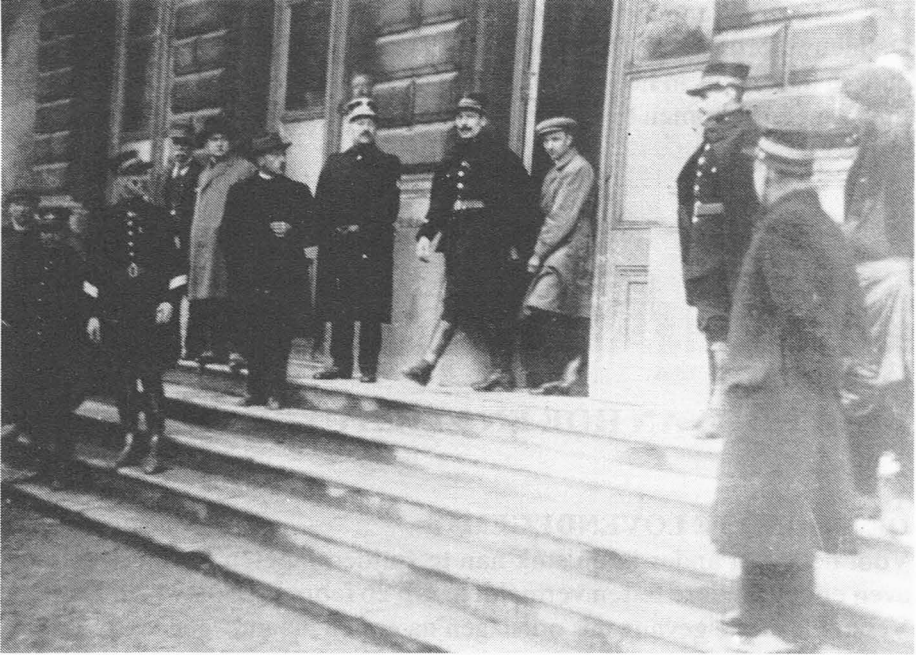
DE MOORD TE LOVENDEGEM

Vooraleer een ander hoofdstuk aan te snijden moeten we hier eerst nog even enkele andere feiten vermelden. Op 26 februari 1919 wordt Edmond Verstuyft uit de gevangenis ontslagen na er een maand “gehospitaliseerd” te zijn geweest. Zijn eerste bezoek, zoals u wellicht zal vermoeden, is de herberg van Van De Putte op de hoek van de Coupure en de Rasphuisstraat. In de loop van de maand februari 1919 worden de namen van Lepierre en De Luycker vernoemd in verband met de dubbele moord op de gezusters Lybaert te Evergem-Doornzele op 23 december 1918. Bij gebrek aan bewijzen worden zelfs beide verdachten niet eens aangehouden.

Te Lovendegem, op het gehucht Meyenbroeck woont in een hofstede de landbouwer Cyriel Versichel samen met de meid, Irma De Smedt, de knecht Henri De Vreese (26 jaar) en de koewachter Meiresonne (14 jaar). De dichtstbijzijnde woonst ligt op zowat 500 meter afstand.

Reeds op de 28ste februari 1919 was de bende bestaande uit de gebroeders Verstuyft (Let wel Edmond is pas uit de gevangenis ontslagen), Van Hoe, De Clercq en Pieter Criel, per fiets op pad gegaan om in deze hofstede in te breken. Om de aandacht niet te trekken van de bewoners hadden ze zich in twee groepen gesplitst doch één van de groepen had zich hopeloos verloren gereden waardoor het zaakje niet door kon gaan.

Op 1 maart, omstreeks 18.30 u zijn de knecht, de meid en de koewachter alleen thuis. Versichel zelf was naar zijn oom gegaan die op hetzelfde gehucht woonachtig is. De meid, 19 jaar oud, aan tafel gezeten, is bezig de aardappelen te schillen. Plots begint buiten de hond hevig te blaffen. Wanneer de meid buiten gaat kijken bemerkt ze achter de gevel van het huis twee mannen. Ze vlucht de woning binnen maar wordt op de voet gevolgd door vier man met een revolver gewapend. Daarop begint de knecht om hulp te roepen en poogt zich te verschansen onder de Leuvense stoof.

DE LUYCKER OSCAR EUGEN; geb. te Gent, 18 april 1899, voermansgast, won. te Gent.

Ondanks dat er hem geboden wordt te zwijgen blijft hij verder om hulp roepen. Aloïs De Clercq schiet de knecht daarop koelbloedig een kogel door het hoofd die hem op slag doodt. De jonge koewachter is volledig uit zijn lood geslagen en zakt verslagen naast het lijk neer. Irma De Smedt is ondertussen de kelder ingevlucht doch wordt prompt door twee bandieten terug naar boven gehaald. Aan haar wordt gevraagd waar haar baas is en waar zich het geld bevindt, alsof de boer zomaar aan zijn dienstboden zou verklaapt hebben waar hij zijn geld verborgen houdt. Het nutteloze van hun vraag inziende beginnen de bandieten de kasten open te breken en ontdekken 16.000 fr aan geld en waarden. Op de kamer van de meid rooft Van Hoe nog 170 fr doch op het smeken van het meisje en in een zeldzame vlaag van menselijkheid geeft hij haar een briefje van 100 fr terug. Vooraleer de woning te verlaten dwingen de bendeleden nog de meid en de koewachter in de kelder te blijven tot wanneer ze weg zijn. Ook worden er nog vijf bollen breiwol, drie paar schoenen en drie gedroogde hespen op de aftocht meegenomen. Het is dan 19.30 u. Pas twee uur later komt Versichel thuis en ontdekt het levenloze lichaam van zijn knecht in de huiskamer. Dan pas durven de beide dienstboden de kelder verlaten.

Op de terugweg naar Gent geeft Edmond Verstuyft lucht aan zijn ongenoe- gen, want hij verwijt zijn medeplichtigen dat ze nodeloos bloed hebben vergoten. De buit wordt verdeeld ten huize van de vriendin van René Ver-

stuyft, Maria Van Zele. Daar krijgt Criel de 200 fr mee voor de tipgever Gustaaf Haeck. Enkele dagen na het voorval verschijnen de nummers van de gestolen waarden in de plaatselijke pers met uitzondering van twee. Daarop worden door de bende alle stukken verbrand, ook de twee stukken waarvan de nummers niet verschenen waren. Hierin zagen ze immers een list van de politie.

Op 4 maart 1919 verhuist de herberg van Van De Putte van de Coupure naar de Pollepelstraat. De bende volgt hem trouw op de voet.

DE MOORD TE ST.-DENIJS-WESTREM

Aloïs De Clercq had van een zekere Hendrik Kemmels van St.-Denijs-Westrem vernomen dat er bij een landbouwer uit zijn gemeente, met name Isidoor Rogge, veel geld te vinden was. Kemmels had nog als koewachter bij de familie Rogge gewerkt doch was er weggezonden omdat hij te lui was om te werken.

In de avond van 26 maart 1919 begeeft Aloïs De Clercq, samen met de gebroeders Verstuyft, Raymond Van Hoe en Jules De Paepe, zich naar de hofstede van Rogge. Om daar te geraken en waarschijnlijk om onderweg minder op te vallen, gebruiken ze een deel van de spoorweg Gent - De Pinte tot aan de reeds genoemde gemeente.

Het is omstreeks 20.30 u als ze bij de hoeve in de Rosdamstraat aankomen. De dichtstbijzijnde woning, de hofstede van wed. Dedeken, is een zestigtal meter verder gelegen.

Isidoor Rogge is 64 jaar oud en bewoont de hoeve samen met zijn vrouw Pauline Lievens, eveneens 64 jaar oud, haar zuster Clemence, 59 jaar, en zijn zoon Maurits, 24 jaar oud.

Daar de hond hevig aan het blaffen is gegaan wil vader Rogge buiten gaan kijken wat er gaande is. Het veelvuldig roven en moorden door de bende had ertoe bijgedragen dat velen in het Vlaamse land op de een of andere manier preventieve maatregelen hadden genomen. De ene had voor de vensters van zijn woning zware tralies ingemetst, anderen hadden extra sloten en grendels op hun deuren geplaatst en weer anderen hadden zich een wapen aangeschaft. Dit laatste was ook het geval met vader Rogge. Gewapend met zijn revolver die hij in zijn zak verborgen houdt gaat hij de deur openen. Pas is ze open of hij wordt vastgegrepen en opzij geduwd terwijl drie mannen naar binnen springen. Het zijn de gebroeders Verstuyft samen met Van Hoe. Rogge trekt zijn wapen uit zijn zak en vuurt enkele schoten in de richting van de indringers, doch geen van het wordt geraakt. Edmond Verstuyft en Van Hoe beantwoorden met een salvo. Door vier kogels getroffen valt Rogge dood ten gronde. Door een verdwaalde kogel wordt ook vrouw Rogge geraakt aan haar hoofd. Van zodra de eerste schoten weerklinken valt de zoon des huizes bewusteloos neer. Clemence Lievens,

de schoonzuster, wordt op haar slaapkamer in bedwang gehouden terwijl al de kasten doorsnuffeld worden. Benevens 900 fr worden ook nog vier zakuurwerken, waarvan één in goud, twee paar schoenen en een armzalige 35 fr in spaarcenten van de zoon, door de bende meegenomen. Uit voorzorgsmaatregel nemen ze ook nog de revolver en het jachtgeweer van de boer mee. Het jachtgeweer zal later door veldwachter Hongerlout teruggevonden worden op een vers geploegd veld in de buurt naast vijf verschillende voetsporen. Het andere wapen wordt gedeponeerd bij cafébaas Van De Putte die het later zal verkopen aan een ander bendelid, Bruteyn.

Na hun laffe daad, het ganse voorval duurde amper 15 minuten, begeven de mannen van de bende zich naar het huis van Marie Van Zele om er de buit te verdelen. Elk krijgt 100 fr, Edmond krijgt bovendien de gouden horloge. Wellicht zal u opgemerkt hebben dat er nog 400 fr ontbreekt van de 900 die bij Rogge gestolen werden. Ook onder elkaar deinsden de bandieten er niet voor terug om elkander te bestelen. Van Hoe had van een ogenblik onoplettendheid van de anderen gebruik gemaakt om die bewust 400 fr te verdonkeremanen. Maar De Clercq had nattigheid gewaar geworden en omdat hij het de anderen niet zou gaan vertellen, kreeg hij van Van Hoe nog eens 100 fr bovenop als zwijggeld.

Wekenlang na de aanslag moest vrouw Rogge behandeld worden voor de opgelopen hoofdwonde tot ze gelukkig volledig herstelde.

DE MOORD TE BACHTE-MARIA-LEERNE

De hoeve bewoond door Theofiel Robyt, te Bachte-Maria-Lerne, is zo wat 500 meter afgelegen van enige andere woning. Op 27 maart 1919, amper 24 uur na de moord te St.-Denijs-Westrem, rond 20.30 u is de boer (55 jaar), gezeten in zijn keuken samen met zijn vrouw Marie Verleyen (51 jaar), de knecht Aimé Coryn en de koewachter Maurice De Weerd (65 jaar). Zoals het in vele gevallen gebeurde is het ook deze keer de hond die de aanwezigheid van de bende op de hofstede verraadde. De vrouw samen met de koewachter gaan buiten kijken maar van zodra ze de deur openen weerklinken vier schoten in de avondlijke stilte. De vrouw en de koewachter slaan op de vlucht, terug het huis binnen doch ook vanuit het achterhuis worden vier schoten gelost. De boerin wordt door de eerste kogel in de buik getroffen en door de tweede in de rug. De linkerarm van de koewachter wordt doorschoten. Intussen heeft Robyt een Duits geweer te voorschijn gehaald en lost twee schoten doorheen het venster van de slaapkamer. Daar hen de aarde te heet onder de voeten wordt, kiezen de gebroeders Verstuyft, Van Hoe, De Paepe, De Clercq en Bruteyn het hazenpad zonder evenwel de kans gezien te hebben iets mee te nemen. De inval was nochtans tamelijk goed voorbereid daar Bruteyn, die de aanduider was van de zaak, samen met Van Hoe daags te voren poolshoogte waren gaan nemen in de omgeving van de hofstede.

De dag na de inval, op 28 maart, overlijdt Marie Verleyen, in de kliniek Toevlucht van Maria te Gent, ten gevolge van de opgelopen verwondingen.

DE BENDE TE OOSTKERKE BIJ BRUGGE

Tijdens de maand april 1919 waren Kamiel Dhondt en Jules De Paepe te Oostkerke een hofstede gaan verkennen waarvan ze vermoedden dat er een goede slag te slaan was. Het doel was de boerderij van Jules Callant gelegen op ongeveer 10 minuten gaans van het dorp. Na afloop stuurde De Paepe een telegram aan het adres van Van De Putte, nu woonachtig in de Pollepelstraat, ten einde de bende te verwittigen.

Op 12 april vertrekken de gebroeders Verstuyft, Raymond Van Hoe en Maurits Van der Ougstraete per tram naar Brugge, hun fietsen met zich meenemend. Ter bestemming worden ze er afgewacht door De Paepe die samen met hen naar het huis van Dhondt gaat in de Molenstraat te St.-Kruis. Eerst hadden ze hun slag gepland rond het middaguur doch bij nader inzien blijkt hen dit toch al te gewaagd. De rest van de dag brengen ze door in het huis van Eufrasie Houf, de vriendin van Van der Ougstraete.

Rond 21.15 u horen de bewoners van de hoeve enig gerucht op het erf. Vrouw Callant is reeds te bed. De man zelf en zijn dochter, twee kleine kinderen en de meid zijn nog in de keuken aanwezig. De dochter en de meid lopen naar boven, trekken het dakvenster open en roepen : "Wie is daar ?". Op hun vraag krijgen ze echter geen antwoord maar zien in het halfduister drie mannen op het erf rondlopen. Reeds het vermoeden hebbende wie de ongewenste bezoekers zijn, roepen ze : "Moord, moord !". De bende, zonder Dhondt die thuis gebleven was, begint aanstonds te schieten terwijl Edmond ondertussen een ruit van de voorkamer inslaat. Hijzelf gevolgd door zijn broer, Van Hoe en Van der Ougstraete klimmen langs de gemaakte opening naar binnen. Inmiddels waren de bewoners naar de voutekamer gevlucht en hadden de deur vergrendeld. Nadat ze reeds alles in het werk hadden gesteld om de deur te openen maar deze stevig genoeg bleek om aan de braakpogingen te weerstaan, schieten de bandieten met z'n allen op de deur. Vijftig, zestig schoten worden er op de deur afgevuurd, zonder resultaat evenwel. Ondanks het uitzicht van een zeef blijft de deur overeind. Een kogel had evenwel het linkerbeen van Callant getroffen, zonder veel erg. René Verstuyft en Van der Ougstraete wagen daarop een nieuwe kans en gaan terug naar buiten om een ruit van de voutekamer in te slaan. Doorheen de opening lichten ze met een zaklantaarn en roepen dreigend : "Uw geld of uw leven !", waarop Callant zijn portefeuille met meer dan 400 fr in aan de dieven reikt. Op dat moment wordt er ook op de rovers geschoten en Van der Ougstraete kan met moeite een pijnkreet onderdrukken. Het was de knecht van de familie Callant die bij het naar huis komen het schieten op de boerderij had gehoord. Daarop was hij naar een nabijgelegen

boerderij gelopen om er een geweer te halen. Vanop een afstand van 50 meter had hij dan op de indringers gevuurd die voor de voutekamer over en weer aan het lopen waren. Buiten een fles olie die werd meegenomen, werd de rest in het huis ongemoeid gelaten. De meid had ondertussen het zekere voor het onzekere genomen en had op zolder een veilig onderkomen gevonden in een grote koffer.

Na de aanslag gaat de bende het huis van Kamiel Dhondt opzoeken om er de nacht door te brengen. Daar wordt de kogelwonde verzorgd die Van der Ougstraete heeft opgelopen. Van Hoe had het toch maar veilig gevonden om voor een alibi te zorgen en had die dag door zijn vader te Wetteren een postkaart op de brievenbus laten doen waarvan hij de afzender was. Later zou hij dan ook beweren dat hij die dag te Wetteren verbleef.

Wanneer enkele dagen later Weewouters, een ander bendelid, verneemt dat de gewonde Van der Ougstraete ten huize van Van De Putte verzorgd wordt, is hij het die de politiecommissaris van de wijk op de hoogte brengt. Daarop wordt Van der Ougstraete aangehouden. Hij is de eerste van de bende Van Hoe en Verstuyft wiens liedje is uitgezongen. Maar anderen zullen nog een tijdlang verder zingen en de streek onveilig houden.

David MAES
(’t vervolgt)

VAN ALLE MARKTEN THUIS. Deel 12

HET GROOT VLEESHUIS EN DE PENSENMARKT

De Kleine Vleeshuizen

In deel II van onze reeks hadden we het reeds uitgebreid over het Klein Vleeshuis, dat zich beurtelings bevond op de hoek van de Brabantdam en de Sint-Jansvest, de hoek van de Vogelmarkt en de Kortedagsteeg en in de voormalige Wolleweverskapel, eveneens in de Kortedagsteeg. (Fig. 1, 2 en 3 geven een situatieschets van deze verkoophallen.)

Het Groot Vleeshuis

Alhoewel reeds heel wat over het Groot Vleeshuis geschreven is, zou de reeks toch onvolledig zijn, indien hier ook niet deze overdekte markt aan bod zou komen en dit in het bijzonder voor onze nieuwere lezers.

Het Groot Vleeshuis was niet zoals zovele gilde- en ambachtshuizen een

vergaderplaats, maar een overdekte markt, waar de verkoop van vlees ge-centraliseerd werd, om deze beter te kunnen controleren. Verkoop thuis was verboden. Elke stad van aanzien had dan ook zijn vleeshuis. Ieper, Brugge en Gent hadden er zelfs meerdere.

Het Groot Vleeshuis te Gent werd in 1332-1333 voor het eerst in de stadsrekeningen vermeld. Het moet toen echter reeds lang bestaan hebben, want de eerste vermelding dateert van 1251, nl. uit de tijd van het graven van de Lieve (1251-1269). Er was toen discussie over het feit waar men het Lievekanaal te Gent in de Leie zou laten uitmonden. In 1251 besloot men dit te doen "contra macellum gandense", "tegenover het Gentse Vleeshuis". Toen was het echter nog in hout opgetrokken. Het "hauthuis" was volgens een toenmalige kroniekschrijver "leelic" dat het "grootte scade" was. De "vleeschhouwers" konden er een zgn. "stal" pachten, t.t.z. een slacht- en toonbank huren. Het houten vleeshuis was weldra vervallen : waar daktichels weggewaaid waren, had men reparaties uitgevoerd met riet en stro, maar dit hielp maar tijdelijk. In 1407 begon men aan de bouw van het nieuw vleeshuis. De opperbouwmeester van de stad, Gillis de Sutter, had er op verzoek van de vleeschhouwers voor gezorgd dat de vleesverkoop verder kon doorgaan door een systeem van gedeeltelijke afbraak en heropbouw. Het is ook op dat ogenblik dat de vier gaten onder de halle geconstrueerd zijn om de vistorie op de daarvoor gelegen markt toe te laten. (zie : "De Vismarkt"). Het werd in vier fasen gebouwd over een periode van elf jaar. Het buitenmetselwerk bestond uit Balegemse steen, het binnenwerk uit baksteen. Men veronderstelt dat het dakgebinte op vloten in geprefabriceerde delen werd aangevoerd van in de tuin van het "freremineuren-" of minderbroedersklooster (plaats waar zich nu het Justitiepaleis bevindt). De eikehouten dakstoelen werden dan tot een gebinte samengevoegd. Binnenin legde men kasseien en op het dak kwamen nieuwe leien. Over het O.L.V.-beeldje in de zijgevel en de kapel uit 1446-48 werd reeds uitvoerig in andere bijdragen geschreven. (Fig. 4)

Het was in 1543 dat tegen de gevel van het Groot Vleeshuis 16 penshuisjes werden aangebouwd. Deze bevatten één kleine winkelruimte met twee op en neer klappende luifels : de ene diende als afdak, de andere kon als toonbank gebruikt worden. Daar werden de afvalproducten verkocht die binnen niet aan de man mochten worden gebracht. Het betrof hier ingewanden, darmvet en andere resten van slachtvee. In 1664 kwam daar ook nog pluimvee bij zoals kalkoenen, poeljen, ganzen, enz... en wild. Op de pensmarkten aan de Brabantdam, de Kortedagsteeg en de Hooiaard vond men het "gherief van alle vriendelicke peynsen van curieuse calvers, van hamels (gesneden rammen) van lammers, van ossen, ende van runders elk tot synder keure ende apetyt".

In 1785 maakte men plannen om de penshuisjes af te breken en de hele vleeshalle te voorzien van een barok-gevel. Dit ontwerp werd nooit uitgevoerd.

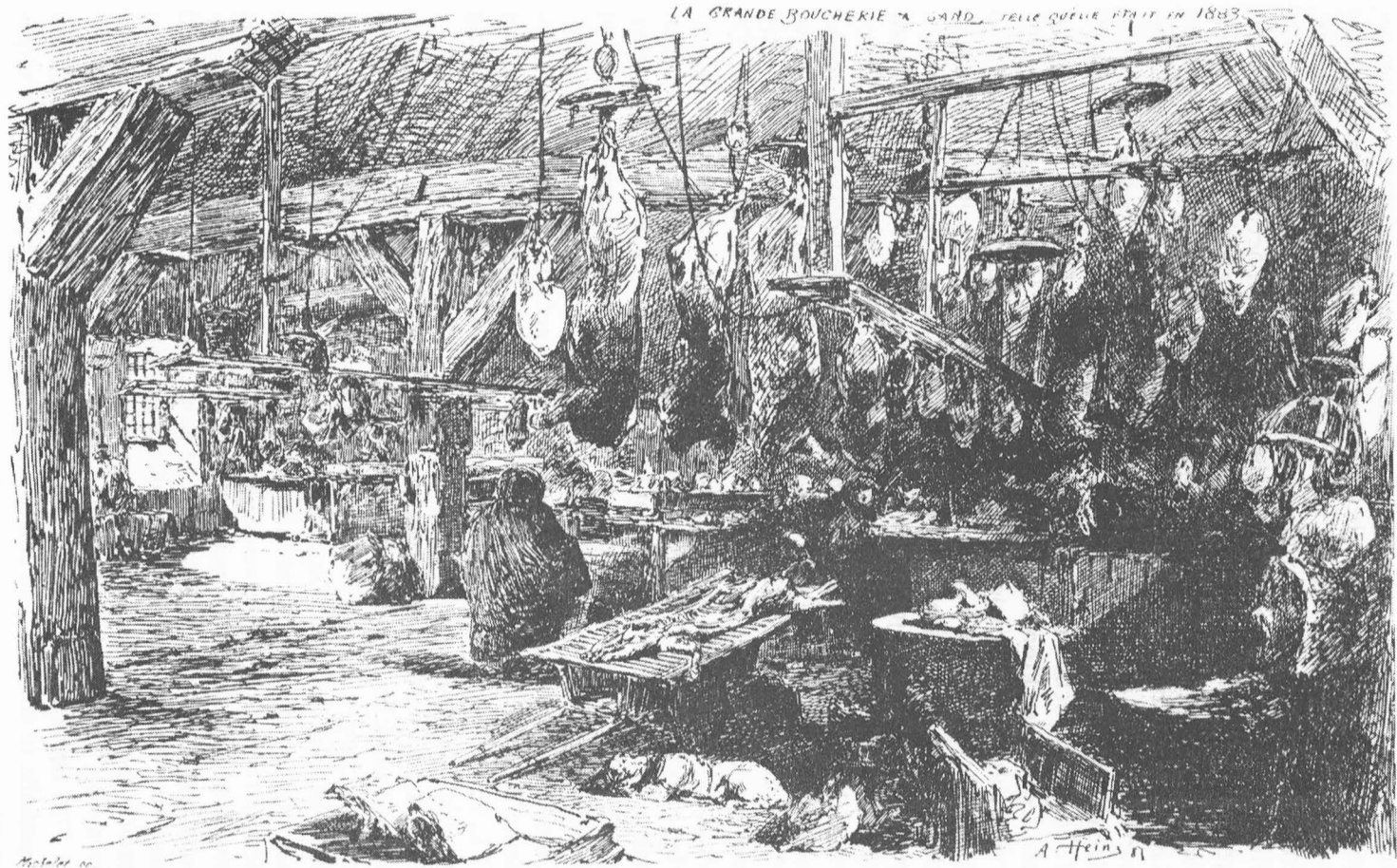

Fig. 4. Pentekening van Armand Heins van het Groot Vleeshuis zoals het was in 1883.

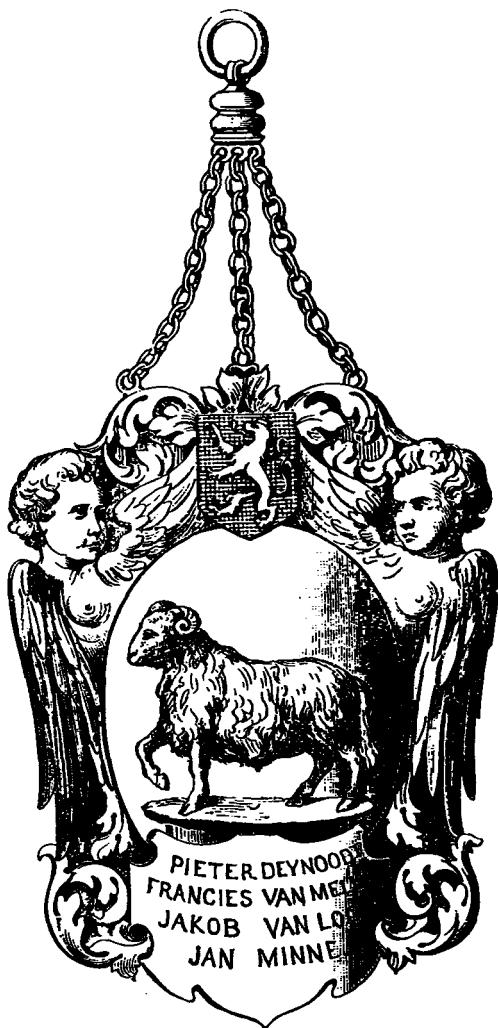

Fig. 4 bis.

Thans grijpen er kulturele manifestaties plaats, maar een definitieve bestemming heeft het nog niet gekregen.

De Gentse Vleeshouwers

Enkele gilden zijn er in geslaagd vanaf het einde van de 14de eeuw het beroep binnen hun familie te houden. Zo ook de vleeshouwers. (Fig. 5) Enkel hun zonen en dochters trouwden onder mekaar. Naargelang de politieke omstandigheden in het woelige Gent moesten de vleeshouwers meer dan eens voor hun privileges vechten. Als straf voor de opstandige Gentenaren liet keizer Karel V in de Carolijnse Concessie het ambacht voor iedereen

Aangezien sinds 1854 vlees ook thuis mocht verkocht worden, slonk het aantal stallen van 124 in 1860 tot 63 in 1883. Toen de vleeshalle al te bouwvallig werd, verhuisde men naar de vismijn op het Sint-Veerleplein, waar de visreuk dan toch het vlees niet bedierf, zoals sommige behoudsgezinde "vleeschhouwers" beweerden ! In 1882 werden daar 88 nieuwe vleeswinkels ingericht, met tafels die in 1884 van graniet waren, met een marmeren blad. Ondertussen stond het Groot Vleeshuis leeg en waren de penshuisjes afgebroken. Het werd verhuurd aan het Ministerie van Spoorwegen, Post en Telegraaf (zie deel VIII : "De Groentenmarkt" p. 39, Fig. 4). Met de Wereldtentoonstelling van 1913 in het vooruitzicht, kreeg de oude halle een face-lift en werd ze in haar oorspronkelijke staat herbouwd, penshuisjes inclusief naar de plannen van Ernest Van Hamme. Omstreeks 1920 werd het een markt van groenten en in de zestigerjaren werd het gedeeltelijk autoparking en vishandel.

open stellen. Deze keizerlijke strafbepaling sneed diep in het vlees van de vleeshouwers. Enkele maanden later smeekten zij hem deze maatregel ongedaan te maken. Karel V gaf toe op voorwaarde dat zij zich steeds als onvoorwaardelijke aanhangers van de Habsburgse kroon zouden blijven gedragen. Zij kregen zelfs het voorrecht bij optochten of “Blijde Intredes” van vorsten mee op te stappen als verdedigers van de kroon. Ook de visverkopers bezaten dit voorrecht. Steyaert schrijft : “In zulke plechtigheden waren deze beide vrye neeringen zeer schoon uitgedoscht : de Vischverkoopers in blauwe kleederen met zilveren galonnen, en de Vleeschhouwers in groene kleederen met gouden brandebourgs”. Omwille van dit voorrecht werden zij voortaan “Prinsenkinderen” genoemd. Zij demonstreerden dit voor het laatst in de historische “Ommeganck” die ter gelegenheid van de wereldtentoonstelling van 1913 gehouden werd.

H. Van Werveke stelt in zijn studie over deze gilde vast dat er na de 17de eeuw slechts vier families overblijven, door dat er geen nieuw bloed in de vleeshouwersfamilies werd opgenomen : de families Deynoo(d)t, Van Loo, Van Melle en Minne. Zij waren burgers van groot aanzien en verdedigden hun privileges met hand en tand tot aan de Franse Revolutie, waarna deze afgeschaft werden.

De grote stadsuitbreiding gedurende de Eerste Industriële Revolutie bracht met zich mee dat de bevoorrading van de bevolking verspreider moest kunnen gebeuren. Na 1854, toen het vlees buiten de vleeshuizen in private winkels kon worden verkocht, lieten deze vier vleeshouwersfamilies nog van zich horen. Zij betrokken voorname winkels in de stad en publiceerden enkele werken over het vleesbedrijf.

Saucietsespraat

Wie flauwe, domme praat vertelt is een zeveraar en vertelt “saucietsespraat” of prietpraat. Wie die niet wil horen leest vanaf hier best niet verder. Die gaat hier niet te pas komen, “die gaat hier welkom zijn gelijk nen hond in ’t vleeshuis”.

Wie last heeft van winderigheid “zet zijn vleeshuis open. ’t Komt recht uit ’t vleeshuis” zei men.

“Nen vleeswinkel” was een beenhouwerij, maar de Gentenaars pasten dit ook nog op de mens toe : liep een vrouw erg “gedecolleteerd” dan “zaagt ge heel heure vleeswinkel”. Stond iemand zijn broek open dan riep men : “Uwe vleeswinkel staat open !”, waarop gewoonlijk als repliek volgde : “’t Es nog goed dat de storse gevallen es !”.

“Nen bloendekapper” was een politieagent. Dit “kappen” sloeg op zijn sabbel, wat dan in het Gents zijn “bloendekappersmes” genoemd werd, verwijzend naar de Franse “saucisson de Boulogne” (Fig. 6). Wanneer een snel kind overdadig versierd was met linten, strikken en bloemen, zei men dat ze “gekroond was gelijk een pirdebloende”, een worst van paardevlees.

Fig. 5. Beenhouwer uit de 14e eeuw.
(Uit : "De eeuw der Artevelde" - Prof. L. Vanderkinderen)

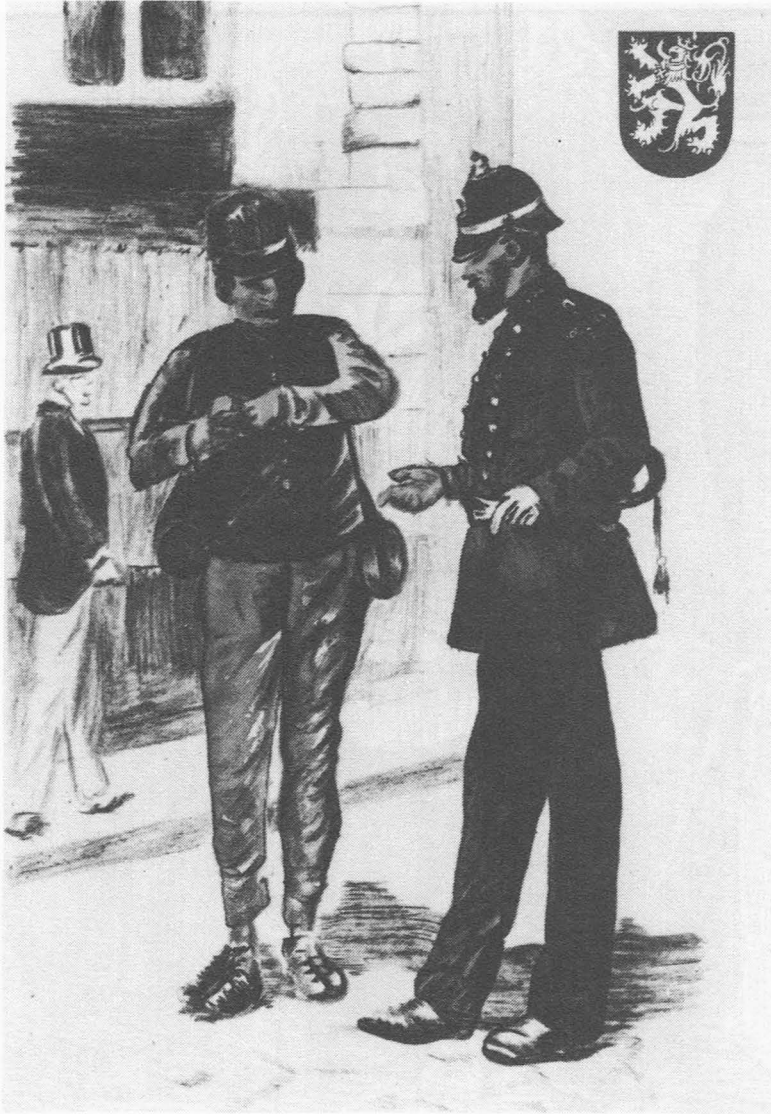

Fig. 6. Een Gentse “Bloendekapper” met zijn “bloendekappersmes” voert een identiteitscontrole uit omstreeks 1900.
(Postkaart uitgegeven door het Sociaal Fonds Politie Gent in 1982. Gedrukt op 3.000 ex. - Verzameling E. Levis)

Paardevlees zelf was “een buufstuk van tussen de tremen”.

“Gekap, gekapt, gekapsel, kiepkap, gekiepkap of saucietsesvlees” is gehakt vlees of “haché” zoals onze noorderburen zo chique zeggen. Een klein vleeswinkeltje noemde men soms wel eens minachtend “nen peinsewinkel” en de beenhouwer “nen vleespiep”. 'k Late mij kiepkappen als 't niet waar is !

Die 't spek verdient en krijgt het niet

Paul De Witte schreef in zijn Geschiedenis van Vooruit en de Gentse socialistische werkersbeweging sinds 1870 :

“De werklieden aten gedurende het grootste gedeelte van het jaar 's middags niets anders dan aardappelen met saus, soms ook met mosselen of vis en in de herfst en in het begin van de winter gestampt met groenten. Alleen 's zondags kwam er bij de meest welstellenden een beetje vlees op tafel... dit laatste opgestoofd na gebruikt te zijn in de soep. Roastbeef en beestek waren in de arbeidersgezinnen zelfs van naam onbekend. Bij tegenslagen... verving men het zondagsvlees door pensen, lever, reutjes of vette darm, waarvan men zich kon voorzien in de penshuizekens aan het Groot Vleeshuis of in winkeltjes waar niets anders dan afval van vee verkocht werd, en waarvan er in alle werkersbuurten te vinden waren...” (Fig. 7)

“Peinse, fricandon van den arme of weversfricandon” bestond uit gehakte en gekookte maag, hart en longen, meestal van varkens. “Peinserije” kocht men op de “peinsemort” aan “'t peinsekraam”, de “peinshuizekens” of de “peinsewinkel” van de “peinsenier” of “'t peinsewif”.

Dat vlees vaak op het arbeidersmenu ontbrak blijkt uit het liedje van Emiel Moyson, populair gemaakt door Karel Waeri en later door Walter De Buck : “Koevoet es beter dan boelie”.

't Werkvolk moet niet meer klage
Da't hier in Gent nie kan bestaan
Als het maar naar 't sermoen wil gaan
Door een madam gedaan.
Hoort die madam vertellen
't Vlees es veur de werkman te goed
Trieppen en vellen dat hij fretten moet
Of wel ne koevoet

ref. Mee koevoet es beter dan boelie
Maar madam de predikant
Hee(ft) liever nen end saucie.

Trieppen is dieremaag, buik, lever, long of afval (vellen) van rundsvlees. Het lied ontstond toen in 1857 de katoencrisis heerste. De fabrieksarbeiders leden zwarte armoede. Men deed al het mogelijke om de nood te lenigen. Een dame van een der fabrikanten raadde het werkvolk aan “koevoet” te eten. Zij waren goedkoop en volgens haar even voedzaam als “boelie” (soepvlees). Het werkvolk nam haar dit zeer kwalijk. Gezien het een publiek geheim was dat zij er buitenechtelijke betrekkingen op nahield ontstond het dubbelzinnige schimpliedje met een refrein dat aan duidelijkheid niets te wensen overlaat.

Fig. 7. Alleen 's zondags kwam er bij de meest welstellenden een beetje vlees op tafel... dit laatste opgestoofd na gebruikt te zijn in de soep... Bij tegenslag verving men het zondagsvlees door pensen, lever of vette darmen.
(Illustratie uit "Germinal" door E. Zola gravure door Désiré Dumont & P. Férat verz. E. Levis)

Het gebeurde vaker dat er geen vlees op tafel kwam, dan wel. “Ge zult uwen vleestand moeten laten uittrekken” zei men, doelend op het feit dat men niet veel vlees meer te eten zal krijgen. Vlees was meestal “geen spek voor werkmans bek”. Soms kwam er al eens “hoofdflakke” of hoofd vlees op tafel. Dit was hoofdkaas (“flakke” komt van dunne snee). Daar moest men dan “zijn triep mee vullen”. Wanneer er al eens een varken geslacht werd, was ’t “saucietse skirmesse”. Dit werd ook heel ondeugend gezegd van een jong getrouwd koppel. Was ’t al eens echt kermis, dan was ’t “saucietse sommegang”. Dan werd er gesmuld. Maar elke kermis is een geseling waard. Daarom moest daarna de broeksriem aangehaald worden, want “’t en is alle dagen genen saucietse sommegang”. (In 1837 vonden we “Sossen” en “sossissen”, in 1816 “Saveuen met sisitzens”, in 1795 “Sesietjens” en in de 18de eeuw “Soussisen”.)

Een snee peinse was “een buufstuk dad’aan den haak niet kunt hangen”. Dat de peinsewifven en de peinseniers een grote onbeschofte bek konden opzetten blijkt uit het gezegde : “Broelte, troebels of rumoer in de peinshuizekens”, wanneer er weer eens gekeven of ruzie gemaakt werd. Van een kleine volksoploop zonder verdere gevolgen, een mislukte manifestatie en dergelijke, zei men gewoonlijk : “Al de reutjes lopen t’hoope” of ook : “’t Zijn toeren (of ’t zijn wel dingen) in de peinshuizekens, de reutjes en de triepen zijn geen geld meer weerd”. Deze uitdrukkingen werden ook gebruikt om over een vermeend onheil een gespeeld medelijden te tonen. Met “reutjes” bedoelt men de darmen, de ingewanden, die het verteerde voedsel vervoeren. Men vindt het ook nog in de uitdrukking : “Dat zal goed doen aan mijn reutje”, aan mijn maag, als men iets lekkers at.

Wanneer iemand van lage stand grote sier maakte zei men : “’t Is luxe in de peinshuizekens”. Een “peinse, nen peinsenbalg of nen dikke peinszak” was een dikbuikig en vuil mens. Hij die al zijn geld spaarde om het op te eten of om zich mooi te kunnen kleden “hing alles aan zijn peinse”. Dergelijke uitdrukkingen waren natuurlijk gemeen, ze waren “peinseniersachtig”.

Hopelijk was deze “saucietse spraak” een beetje “spek naar uwen bek”, heb ik je kunnen boeien want “mee spek vangt men de muizen”. Ik heb nergens overdreven, “nieverst mee spek geschoten”. Vind je ’t goed dan “is dat spek aan mijn herte”. Vind je er niks aan, ja, “tons hedde ’t spek aan Uw been !”

Eddy LEVIS

BIBLIOGRAFIE

- “De bouwgeschiedenis van het Groot Vleeshuis” - V.I.A.T., 1983.
- “Vleesch in de kuyp, curiosa rond het vleesbedrijf door de eeuwen heen” - Kredietbank Gent, 1988.
- “De Markt” - M.I.A.T. - Stad Gent - Kritak, 1988.

- "Geschiedenis van de kleine man" - B.R.T. - Open School; 1979.
- "Mijnheer Emiel. De lotgevallen van een intellectueel in de arbeidersbeweging. Leven en werk van Emiel Moyson (1838-1868) Vrijdenker, flamingant en socialist" - 1988.
- "Gent van de Oudste Tijden tot Heden" - De Potter, 1882-1902.
- "Gids voor Oud Gent" - Guido Deseyn, 1984.
- "Gents Woordenboek" - Lodewijk Lievevrouw-Coopman, 1974.
- "Volledige beschrijving van Gent" - J.J. Steyaert, 1857.
- "Une vue de Gand peinte par Hubert Van Eyck - Essai d'identification de la vue de ville représentée sur le revers de deux volets du polyptique de l'Agneau mystique. Etude iconographique et topographique" - Armand Heins, 1907. (Fig. 1, 2 en 3)
- "De geschiedenis van Vooruit en de Gentse socialistische werkersbeweging sedert 1870" - Paul de Witte, 1898.
- "De Gentse vleeshouwers onder het Oud Regime" - H. Van Werveke, 1948.
- "Germinal" - E. Zola, naar het Fransch vertaald door E. Anseele, 1898.

UITHANGBORDEN TE GENT (vervolg)

Zoals we reeds opmerkten, werden sommige gevelstenen van TEKSTEN voorzien. Bij bepaalde reliëfs waren het zelfs uitsluitend teksten of bouwdata, omraamd met een of ander siermotief of helemaal zonder versiering. Sommige teksten vertolkten de huisbenaming. Dat was o.m. het geval met "De Maecht van Ghent" op de *Korenmarkt*, met de uithangtekens op de gevels van de *Kleine Vismarkt* "Tgouden Hant" en "Tgroen Cruys" en "De Stadt Doornick", gevelsteen boven de deur van een huis op de *Korenlei*. (34) Een Latijnse tekst op een der drie gevelstenen van het gerestaureerde convent in de *Sofie van Akenstraat*, is omkransd met loof en bloemen. Deze tekst kan als volgt gelezen worden :

D.O.M.

ET BEATAE MARIAE

ET OIBUS SANCTIS

HIC CONVENTUS

TER VOLDERSTRATE

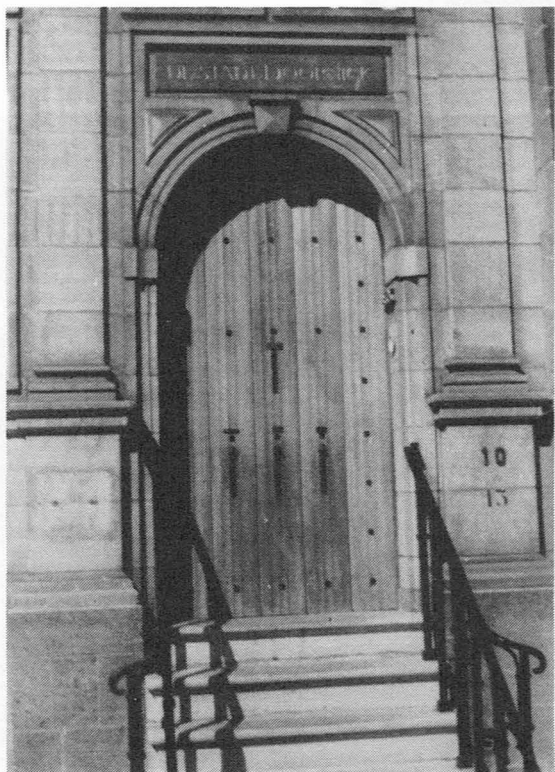
EST DD LIV

("Aan God mijn Almachtige Vader en aan de Heilige Maria en aan alle Heiligen dit convent Ter Volderstrate is toegewijd 54".)

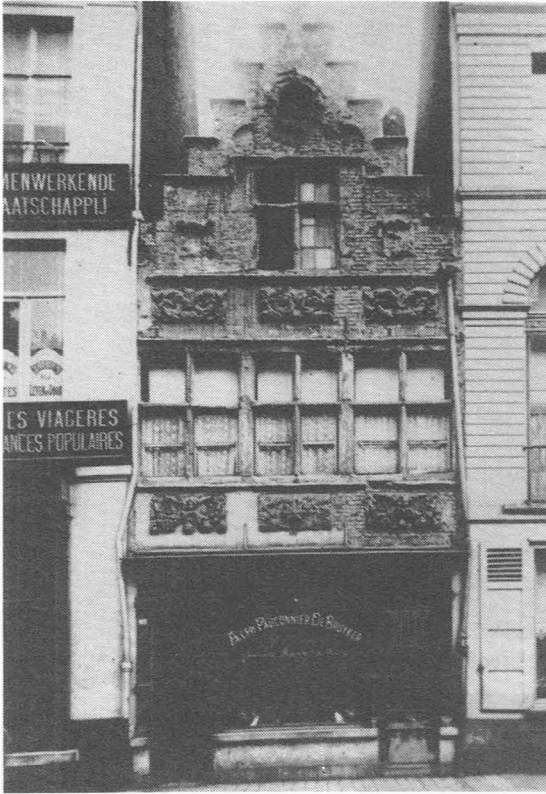
Volgens de heer dr. Joh. Decavele, stadsarchivaris, die de tekst ontcijferde en vertaalde, was de familie Ter Volderstrate een middeleeuwse, Gentse patriciërsfamilie. Waarschijnlijk waren zij de stichters van dat convent en verwijst "54" naar 1654. De belendende huizen zijn immers ook 17de-eeuws.

Sofie van Ackenstraat 3. Tekstgevelsteen.

Korenlei 10. De stad Doornick.

Burgstraat. Ster.
(Foto : Stadsarchief, Gent)

Gents Museum voor Stenen Voorwerpen. De Zon.
(Copyright A.C.L. Brussel)

Zilverhof 1. Halve maan.

Korenmarkt 21. Het Damberd.

Er werden ook gevelstenen gemaakt waarop HEMELICHAMEN waren afgebeeld. Waren ze talrijk ? Waarschijnlijk niet. Voor beroepen waren ze feitelijk niet bestemd. Wel voor herbergen en hoogstwaarschijnlijk ook voor de benaming van bepaalde winkels.

Aan een huis in de *Burgstraat* was tot voor de Eerste Wereldoorlog een gevelsteen met een achtpuntige ster te zien. Toen de foto werd genomen, waren twee stenen reeds volledig weggesleten maar drie andere waren duidelijk weelderig met allerlei ornamenten versierd. Boven de benedenverdieping hingen gesculpteerde engelenkopjes en tussenin bevond zich de voornoemde “sterre”-steen. De naam van dergelijke huizen kon verschillen. Het ging b.v. over de “Morgen-” of de “Avondster”. Ook de kleur speelde een rol evenals het aantal sterren. In Nederland was de “Zevenster” wel eens het symbool aan de woning van een vrijmetselaar. (35)

Een exemplaar waarop een zon staat afgebeeld, vindt men terug in het *Museum voor Stenen Voorwerpen*. Het is een 18de-eeuws uithangteken, oorspronkelijk verguld en misschien afkomstig van de gevel van het hoekhuis in de Wijngaardstraat. (36)

Over “De Verkeerde Wereld” voortkomende van een 17de-eeuwse façade op de Nederkouter hadden we het reeds in de rubriek van de symbolisch uitgebeelde verhalen.

Aan de gevel van een huis in het *Zilverhof* werd een steen waarop een “Halve Maan” is afgebeeld, (opnieuw ?) ingemetseld na de herstelling van 1937. Deze versiering zit onder het zoldervenster met de stenen middenkolonet. Volgens sommige auteurs gaat de halve maan tot de heraldiek terug. (37) Het zgn. “Mannetje in de Maan” is bekend in onze gewesten. De geschiedenis ervan berust op een verhaal van bijbelse herkomst.

Nog een woordje over een gevelsteen waarbij het motief naar ONTSPANNING verwijst.

Boven de twee ramen van de eerste verdieping van het café “Het Damberd” op de *Korenmarkt* bemerkt men een mozaïek die duidelijk de uitbeelding is van een dam- of schaakbord. Soortgelijke gevelstenen hebben we nergens elders aangetroffen.

Tot de 18de eeuw heette het huis “Het Scaec”. Omstreeks 1750 werd het herdoopt in “Het Damberd” en dat bleef zo tot op heden. (38)

NOTEN

(34) Idem, op. cit., 1901, VII, p. 335. “ende boven de deure is in blauwen arduin uytghehauwen de Stadt Doornick, ter causen van welke tvoors huys nu Doornick ghenomt wort...” (Landboek v. Willem van Vaernewyck, 1658).

(35) Van Lennep J. en Ter Gouw, J., op. cit., 1974, II, p. 319.

(36) De Potter, F., op. cit., 1901, VIII, p. 11. “Op de hoek van de Wijngaard- en de Wilderoosstraat was in 1750 reeds “de Sonne” op de gevel afgebeeld.

(37) Van Lennep J. en Ter Gouw, J., op. cit., 1974, II, p. 318.

(38) De Potter, F., op. cit. 1901, II, p. 156-157.

Lode HOSTE
('t vervolgt)

GENTSE REVOLUTIONAIRE FIGUREN. Deel X (Slot)

DE BASISMILITANTEN

In de artikelenreeks die wij aan de voornaamste Gentse revolutionaire figuren gewijd hebben, besteedden wij aandacht aan Meyer, De Graeve, Graham, Hopsomere, Van Hulthem en nog vele anderen. Hun vernieuwingsideeën hadden niet veel zoden aan de dijk gezet, ware het niet dat hun acties ondersteund werden door een grote schare aanhangers, die wij basismilitanten noemen.

Dezen behoorden tot de meest verschillende milieus en oefenden de meest verscheidene beroepen uit. Onder hen vinden we advocaten, renteniers, edellieden, handelaars, brouwers schrijnwerkers, wijnhandelaren, tonnenmakers, een chirurgijn, een bakker, een schoenmaker, een vishandelaar, schippers, politieagenten, bodes, de stadsbeiaardier en de stadstrompetter, enz... (zie fig. 1). Zij hebben dit gemeen : zij zijn bezeten van een onwrikbaar geloof, dat over het algemeen op geen enkele zinnige redenering steunt, dat vaak nog gevoed wordt door primaire gevoelens en zij menen bovenal dat wat zij denken en vooral wat zij willen, juist is. Dit rotsvaste geloof in het geluk en het algemeen welzijn van het volk - een nogal wazig begrip volgens de meesten - zouden zij via gesprekken in hun onmiddellijke omgeving verspreiden. Tussen deze gesprekken vervlochten zij discrete bedreigingen of dwingende invitaties om aan samenkomsten of manifestaties deel te nemen. Vooral de agressieve teneur van deze bijeenkomsten deed de laatste vreesachtigen of twijfelaars bijdraaien. Hen restte uiteindelijk maar twee keuzes : of zich achter de revolutionaire ideeën scharen, of zich in stilzwijgendheid hullen en zich gedeisd houden. De basismilitanten gehoorzaamden aan alle consignes van hogerhand, schreeuwden, tierden in de straten, leenden zich tot handtastelijkheden en herhaalden de mondeling ontvangen ordewoorden, want velen onder hen kenden geen Frans of waren ongeletterd.

Het merendeel van deze simpele zielen was bijvoorbeeld gefascineerd door het voorbeeld dat hen door hoge plaatselijke functionarissen of rijke burgers gegeven werd, zoals Hopsomere en Van Hulthem, die voor de Nieuwe

Fig. 1. Lijst van personen die na de 10e Pluivose van het jaar IV (30 januari 1796) naar Parijs opgestuurd werd. Alle hierop vermelde personen konden om allerlei redenen de plichtigheid van het afleggen van de eed van haat aan het koninkdom op de Vrijdagmarkt niet bijwonen en gingen achteraf (uit voorzichtigheidsoverweging ?) de registers tekenen. Het betreft hier inderdaad bijna allemaal "salariés de la République"

J.B. Bodsart, ... (?) van Boskolen

L. Sieron, bode van... (?)

P. Casier, Dtr (Directeur) van de Strafwercken (Gevangenis)

M.R.V.R., capitaine du Génie

B. Minne reekeneir à la Porte d'anvers (Octrooidienst)

J.B. Teirlynck, bode tresorie

Pieter Smul (?), officier de police

Arnoldus Bertrand, portier aan de dampoort

Wagheneire, garçon de Bau (Bureau)

De Ruelle, off. (officier)

Carolus van Raiewe, sergant (sic) van trsorije (sic)

P.F. Pirard, officier à la perception des Droits D'octroi à Gand

Maurue (handtekening)

W. Praet, gd (grand) magasin à Gand (Stapelhuis op de Coupure)

Tomas, gd magasin

... (?), ... (?) aux douane.

Jacobus Lareveire, trompetter van de stad

Judocus Anboer, trompetter deser stad gend

Hueveld, garde Servais, bode

Lijon, garde

Bougniet, garde Swart, garde

Franciscus Haek, trompetter deser stad

Jaques van Truijen, controleur

J.A.F. Goemaere clerc (?) à l'Ecole normale

Petrus Romaer kloeklyuder deser stad gendt

Cornelis Springael cloeknijders (sic) deser stad

Geeraert de man kloeklyuder deser todt gend

Jacobus Livinus Sloedens, kloek lyuder der stad gendt

Josephus Springael, kloek Cliijdens (sic) dese stad

J.B. Vandenberghes soo over de Borgeressen Marie Thérèse als marie

Catherine Loobuyk officianten van het cloeklyuderschap Dezer stad.

Joseph E. de Landtsheer beyaert speelder der stad

Fratin, directeur du jury de L'arrondissement de gand (sic)

Le sousigné ayant été asent à la célébration de la fête pr (pour) des affaires dont ces commerces lui contraignèrent declare haderer au sermant prêtè pr les fonctionnaires public cidessus (get) J.B. Sibille

Antonius Heijman, trompetter der stad

Arnold philippe de la riviere ici déclare ne pouvoir écrire. ici la marque x

Lucas Van hecke potier de la porte d'Eau déclare ne point savoir écrire x ici sa marque

Welaert, Employé de l'admin (istration) Du département

Volgt dan nog uiterst rechts de gekende aantekening van J.G. Meyer, die wij uitgebreid bespraken in G.T. 1988 blz. 230.

Verskillende namen, beroepen en handtekeningen zijn uit slordigheid of met opzet (?) onleesbaar.

Orde gewonnen waren. Zij werden beurtelings gevleid door de groten en de machtigen van het ogenblik, die hen zonder enige moeite deden aanvaarden wat zij gisteren nog verwierpen en die hen, al naar gelang de politieke noodwendigheden, schaamteloos in de steek zullen laten. In het tragediespel dat zich voor hun ogen voltrekt zien zij zichzelf niet als figuranten en nog minder in een bijrol. Zij spelen kleine belangrijke rolletjes, verschijnen heel vlug ten tonele gedurende een of andere act om dan vaak voor altijd van het politiek toneel te verdwijnen.

Hoe groot was hun aantal ? Het valt moeilijk dit ook maar bij benadering in te schatten. Wij beschikken te dien einde slechts over drie belangrijke bronnen. Een ervan is de lijst van de “Sestig provisionele representanten bij de Belgische Nationale Conventie”, die op eigen houtje door Meyer opgesteld werd op 28 november 1792 (1). Deze lijst moet met de nodige omzichtigheid geïnterpreteerd worden, want veel vertegenwoordigers die er op voorkomen, werden gekozen zonder ook maar geraadpleegd te zijn. Sommigen weigerden te zetelen of deden dit slechts onder militaire dwang (2). Een tweede bron is het proces-verbaal van een bijeenkomst van “tous les salariés de la République” (alle loontrekkenden in openbare dienst), gehouden op de Kouter op bevel van de administratie van het departement, op 21 januari 1796 (3), om haat aan het koninkdom en trouw aan de republiek te zweren (Fig. 2). Deze eed werd met de glimlach gezworen door een bevolking die nooit onder de plak van een koning geleefd heeft, en zelf nog maar pas in opstand gekomen was tegen keizer Jozef II. De handtekeningen van de driehonderd aanwezigen zijn vaak onleesbaar en het is niet altijd mogelijk om een vergelijking te maken met de derde bron : de administratieve documenten, die daarenboven onvolledig zijn. Als men rekening houdt met de cijfergegevens van deze bijeenkomst, het aantal leden van de “Club des Amis de la Liberté et de l’Egalité”, mag men stellen dat er te Gent op een bevolking van 55.000 inwoners een goede duizend revolutionairen waren, de enen lauw, de anderen fanatiek. Het is een feit dat naar aanleiding van de gemeenteverkiezingen, of nog de “assemblées primaires”, die bedoeld waren om de afgevaardigden voor de “Conseil des Anciens” of de “Cinq-Cents” te kiezen, het de gematigde vertegenwoordigers waren die het haalden. Dit alles deed bij de meerderheid van de bevolking eerder een open vijandige houding ontstaan tegenover het nieuwe regime en in het bijzonder tegen de door haar gebruikte methodes.

Uit deze troep tweederangeelementen zullen enkele mannen de kop opsteken die een meer gedetailleerde biografie verdienen, zoals Jean François De Brabandere (4), gemeentebeambte die men manu militari moest dwingen om in het stadhuis te zetelen (2). Hij was ook lid van de “Cinq-Cents”. Hij haalde zich door zijn gematigde houding de woede van Du Bosch op de hals, die hem bij het Directoire aan de kaak stelde als royalist, wat hij niet was; Van de Velde (5), een populaire Gentse bakker, democraat, die aan

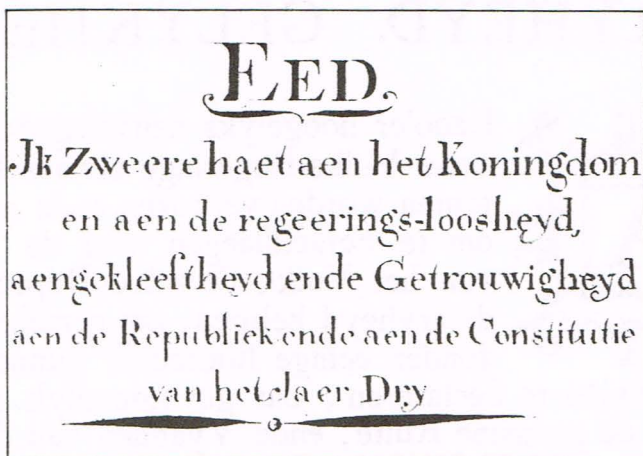
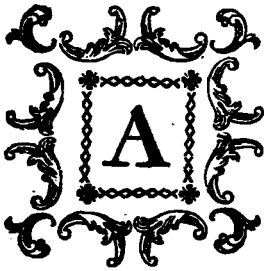

Fig. 2. Dit papier bevat aan de ene kant de Nederlandse en aan de andere kant de Franse tekst van de Eed van haat aan het Koningdom. De eed diende door zowel priesters als ambtenaren te worden afgelegd. Met een mogelijke restauratie van het Oostenrijks vorstenhuis in het achterhoofd kan men zich makkelijk indenken, dat men heel wat moeilijkheden ondervond bij het recruteren van administratief personeel. Het document werd door de gemeentefunctionaris die de eed afnam, voorgelegd aan de kandidaat, waarna zijn naam geacteerd werd. (Stadsarchief Mechelen)

de Collatie zijn oud prestige wou terugschenken en die door Meyer benoemd werd als een van de "Provisionele representanten van de stad bij de Belgische Nationale Conventie"; Mulle, (6) schepen van ghedeele, secretaris van de "Club des Amis de la Liberté et de l'Egalité" te Gent; Goethals, die Meyer begeleidde naar het hoofdkwartier van generaal Dumouriez, om te vragen dat de zetel van de Belgische Nationale Conventie zich te Gent zou mogen vestigen; Van Rossem (of Rossum) (7), directeur van de gevangenis, die diensten liet verlenen aan Van Wambeke en zijn vrienden naar aanleiding van hun aanhouding (door Dubosch); Buyck, rechter bij de burgerlijke rechtbank, beschuldigd van afpersing en knoeierij, die zijn collega's zover bracht om aan Bouteville (commissaris van het Directoire) zijn afzetting te vragen "omdat het vreselijk zou zijn, zijn daden publiekelijk te moeten verantwoorden door het schandaal van een gerechterlijke procedure" (8); Antheunis (9), secretaris van het "Vergaederde Gendsche Volk" in de Sint-Baafskathedraal, in de loop van dewelke de aanhechting van de stad bij Frankrijk werd gevraagd; het zeer curieuse figuur van de Brugse priester Erasmus Vandesteene, tijdelijk te Gent gevestigd, de wens van de stad om aangehecht te worden bij Frankrijk mede naar Parijs bracht, maar ook in het meest absolute extremisme verviel door zich te manifesteren als

VRYPHEID. GELYKHEID.

Lzoo'er hoogelyks aengelegen is, dat in eene Volks-Regeringe alwaer Reprefentanten worden verkozen ende aengeftelt, om te beraedslaegen over de Belangen van het Volk, de zelve Representanten de vryheyd hebben, om geruftelyk ende zonder eenige ftooreniffe hunne Motiën ende Opiniën te declareren, dat gevolgendlyk als Stoor- ders van de gemeene Ruffte, ende Vyanden van de VRYPHEID ende GELYKHEID moeten aenzien worden de gone daer aen contrarie bevonden worden te doen, ende dat de Municipaliteyt geïnformeert is, dat zommige Perfoonen, de gone frequenteren de Tribunen van de openbaere Vergaderingen zoo van de provifionele Representanten dezer Stad, als de gone van de provifionele Commiffie van Vlaenderen, zoo vermeten zyn van de zelve niet alleen te ftooren, nemaer in hunne Deliberatiën t'eenemaal te hinderen; ZOO IS 'T, dat de Municipaliteyt by ordre ende laft van de provifionele Representanten van het Volk dezer Stad, interdiceert aen een ider, wie het zoude mogen wizen, met Stokken, Wapenen ofte eenigderhande Geweir in de Tribunen van de Vergadering-Plaetsen, zoo van de provifionele Representanten dezer Stad, als de gone van de Gedeputeerde tot de generaele Vergaderinge van Vlaenderen te bevinden, nemaer zullen de gone danof voorzien zynde, de zelve moeten afleggen op verzoek van de Schildwacht, 't en waere zy liever hadden de Vergadering-Plaetfe te verlaeten.

Zoo ook verboden word van in de voorzeyde Tribu-

Fig. 3. Dat de zittingen en vergaderingen van de "Provisionele Representanten" van Gent door heethoofden van zowel voor- als tegenstanders soms duchtig op hun kop werden gezet, blijkt uit een ordonnantie van 14 januari 1793, waarin uitdrukkelijk verboden wordt zich "met Stokken, Wapenen ofte eenigderhande Geweir in de Tribunen... te bevinden" eveneens "eenige stoornisse 't zy... door schreeuwen, spreken, op de handen te slaan,... te insulteren,... de Baere (afsluiting) te passeren,... te bedreygen,... de hand te slaan,... te quetsen met opene Wonde,... te insulteren, miszeggen ofte te misdoen. ... Gepubliceerd by consent van de Municipaliteyt der Stad Gent met den Trompette als na Costume." Ondertekend : J.I. van der Beke en F. Telliers. Gedrukt "Tot Gend by Judocus Begyn, Stadsdrukker, op d'Appel-Brugge (Jan Breydelstr.) in den Engel. (Orig. docum. Verzameling E. Levis)

“enragé” (wat zoveel betekent als “dolleman”). Deze benaming werd gegeven aan de Hébertisten (aanhangers van Hébert), waarvoor hij in het Jaar II (1793) dan ook aangehouden werd; Ribbers (10), administrateur van het Scheldedepartement, die afgezet werd omdat hij deelnam aan een muiterij te Axel; De Deurwaerder, rijk Brugs advocaat die te Gent gevestigd was en die een grote rol gespeeld had gedurende de Brabantse revolutie, later aanhanger werd van de Nieuwe ideeën en zich liet inschrijven in de “Club des Amis de la Liberté et de l’Egalité”. Er is ook nog de advocaat Speelman; de brouwer Tack, de schipper Neyt; Myttenaere (11), Van Cauwenberghe de stoelenvlechter en nog zovele anderen.

Hun trouw aan het regime werd in vraag gesteld naarmate de ideeën en het politiek klimaat evolueerden. De enen sloegen om naar een onvoorwaardelijk en tot het uiterste gaande radicalisme, de grote meerderheid echter oordeelde dat het tijd werd om de opgelopen wonden van de revolutie en het Directoire te helen en sloegen resoluut de gematigde weg op. Bijna allen, waren vermoeid door de blinde strengheid van het Directoire en begroetten de staatsgreep van Brumaire (9 nov. 1799) en de aanstelling van Bonaparte als een verademing. Een beetje vergeetachtig over de priester-ervolgingen en de vele malen dat zij de eed van haat aan het koninkdom gezworen hebben, ontvingen zij de eerste consul met groot enthousiasme en prezen het concordaat (13). Men vond hen wat later terug in de prefecturen, de Raden en de gemeentelijke administraties, waar zij nauwgezet en met dezelfde toewijding het nieuwe staatsbestuur dienden.

Niets is onveranderlijk, alles gaat teniet. De tijd maalt voort. Waarom dan ook de mens niet ?

Fernand LELEUX

Vertaling, verklarende nota's
en documenten Eddy LEVIS

Wij hopen U met deze reeks toch enigszins een beeld gegeven te hebben van de zo turbulente periode die de Franse Revolutie geweest is en dit meer in het bijzonder ter gelegenheid van haar tweehonderdste verjaardag. De vertaling van “Figures revolutionnaires gantoises” van Dr. Fernand Leleux was bedoeld om deze nog niet zo vaak besproken periode uit onze stadsgeschiedenis wat meer te belichten.

E.L.

VERKLARENDE NOTA'S

- (1) Zie G.T. 1988 blz. 224.
- (2) De werkwijze was meestal de volgende : men dwong de betrokkene militairen te logeren. Er bestond namelijk een wet op het verplicht huisvesten van militairen.

Daarbij moest de eigenaar instaan voor kost en inwoon, wat natuurlijk naast behoorlijk wat overlast en een beperking van zijn privacy, ook een aanslag op zijn geldbeurs was. Bij een blijvende weigering logeerde men nog enkele manschappen meer bij hem. Zo ging men door tot wanneer er aan de Franse eisen voldaan werd. Zo verging het o.a. François De Brabandere.

- (3) zie G.T. 1987 blz. 294 en 301.
- (4) Jean François De Brabandere : advocaat. Was van het Jaar V tot VIII (1796-1799) lid van de “Conseil des Cinq-Cents”. Hij werd daarna bevorderd tot lid van het Beroepshof te Brussel en in 1811 tot Raadsheer bij het Keizerlijk Hof te Brussel. Hij overleed er op 7 juni 1822.
- (5) Van de Velde : Zijn naam komt voor op de lijst van “de naemen en woonplaetsen van de sestig borgers als provisioneele representanten van het gendsche volk, by acclamatie ofte toejuichinge gekozen door het vergaederde volk, in de kerke van de H. Bavo den 28 november 1792”.
- (6) Mulle : woonde “bij den berg”. Bedoeld wordt hier de Abrahamstraat waar zich de Berg van Barmhartigheid, pandjeshuis of leenbank bevond. Later ook woonachtig “bij de cellebroeders”, Alexianen of schokkebroers genoemd, op de Sint-Michielswijk.
- (7) Van Rossum was een oud militair met 7 kinderen, allen “employés dans les armées de la République”. (Uit : “Opinion de Ludot sur le projet de résolution aux opérations électorales du département de l’Escaut”; bib. R.U.G.; G17.736, blz. 10.
- (8) Buyck was makelaar en rechter. Hij woonde “rue des peignes” of Kammerstraat. Aangezien de op 15 en 17 april 1797 verkozen rechters weigerden te zetelen, stelde Bouteville burgers aan om deze functie uit te oefenen en om de rechtspraak niet te onderbreken. De reputatie van de meeste onder hen was om zo te laten. Zo was er onder meer een pruikenmaker bij. Buyck was makelaar. Zij hadden van wetgeving niet veel kaas gegeten en het moet ons dan ook niet verwonderen dat de zaak uit de hand liep. Een aantal rechters schreef weldra naar Bouteville de 1e Pluviose van het Jaar V (20 januari 1797) dat al hun collega’s beslist hadden “ne point siéger avec le citoyen Buyck, qui bien q’absous des délits dont il était prévenu, se trouve convaincu dans ce moment-ci par les preuves les plus convaincantes, de concussions multipliées q’il serait pénible au tribunal de dévoiler au public par l’éclat d’une procedure criminelle” en ze dringen er bij het Directoire op aan hem te schorsen (Rijksarchief Brussel. Doos Bouteville 34).
- (9) Antheunis protesteerde heftig tegen de daden van despotisme van Du Bosch in het tijdschrift “Het eerste boek der Protocole Jacobs die de vrijheid der Gaulen ende de goede uitvoering hunner wetten lief heeft”, in het bijzonder tegen het registreren der jonge “conscrits” of dienstplichtigen en de maatregelen tegen de dienstweigeraars.
- (10) Ribbers had op zijn beurt al Hennequin opgevolgd en hij zou zelf vervangen worden door Van Heeren. Later zou Ribbers nog verscheidene malen overgeplaatst worden.
- (11) Myttenaere was advocaat en woonde op “St.-Pieters”.
- (12) Van Cauwenberghe werd de 13e Pluviose van het Jaar III (1 februari 1795) belast met het herstellen van de gebroken ankers van het belfort waarvan de klokketoren toen in Blauw-wit-rood geschilderd was.
- (13) Verdrag tussen de paus en een staatshoofd over religieuze aangelegenheden.

Hier wordt het concordaat tussen paus Pius VII en de eerste consul Bonaparte bedoeld. Het werd op 15 juli 1801 ondertekend en wettelijk goedgekeurd op 8 april 1802 (18 Germinal Jaar X). Deze wet zou tot 1905 de relaties tussen de Franse staat, de Heilige Stoel en de katholieke clerus regelen. Het concordaat behelsde 17 artikelen. Het erkende "la religion catholique, apostolique et romaine" als "la religion de la grande majorité des Français", verzekerde de vrije uitoefening en prediking, met inachtname van de "règlements de police" om de rust te bewaren. Het concordaat verleende aan het staatshoofd het recht bisschoppen te benoemen. Het canoniek recht bleef in handen van de paus. Bisschoppen en lagere geestelijkheid dienden een eed van trouw aan het landsbestuur af te leggen. De bisschoppen kregen het recht zelf hun parochie af te bakenen, hun priesters en kanunniken van hun kapittels te benoemen mits goedkeuring van de regering. In elk diocees mocht een seminarie opgericht worden. Men verzekerde een salaris aan bisschoppen en priesters als vergoeding voor de genationaliseerde kerkelijke bezittingen. Op 18 Germinal jaar X (8 april 1802) werden nog artikelen aan het concordaat toegevoegd doch deze werden door Rome niet erkend.

VRAAG EN ANTWOORD

Op de vraag van Mevrouw **F. Arschodt-Depauw** (Gh.T. 1989 - Nr. 3 - p. 180) ontvingen wij een antwoord van Mevrouw **Steels** die ons een fotocopie stuurde van een hoofdstuk uit het boek van haar echtgenoot, onze betreunde medewerker Michel Steels.

Het gaat over de onderwijswetten van 1879 tot 1914.

De wet van 1879 kwam tot stand kort na de overwinning van de liberalen bij de verkiezingen van 1878 en de vorming van het ministerie Frère-Orban-Van Heembeek. Deze wet betrof het lager onderwijs. Artikel 8 bepaalde dat om benoemd te kunnen worden aan een gemeenteschool men houder moest zijn van een diploma afgeleverd door een rijksnormaalschool. Dat werd vanzelfsprekend niet in dank aanvaard door de katholieken. Ingevolge een herderlijke brief dienden 23 gemeentelijke onderwijzeressen op 200 hun ontslag in. Geen enkele gemeentelijke onderwijzer volgde dit voorbeeld.

Op initiatief van Schepen Heremans besloot de gemeenteraad een gedenkpenning te slaan ter ere van de Gentse onderwijzers en onderwijzeressen die trouw gebleven waren aan hun plicht bij de invoering van de wet van 1879.

Deze gedenkpenning van een diameter van 40 mm. droeg op de keerzijde de volgende tekst :

De Stad Gent
dankt

de onderwijzers
en
onderwijzeressen
harer scholen
voor hunne trouw
aan de wet
1879

Voor meer details verwijzen wij onze lezers naar “Geschiedenis van het Stedelijk Onderwijs te Gent” van Michel Steels, dat kan geraadpleegd worden in ons Documentatiecentrum en misschien ook nog wel te bekomen is op de Dienst van het Stedelijk Onderwijs.

Op de vraag van de Heer **Frank Ödberg** (Gh.T. 1988 - Nr. 4 - p. 237) meende, in ons vorig nummer, de Heer Lataer dit zicht te kunnen identificeren met de hoek Lange Steenstraat/Lange Schipgracht. Wij hebben daar onze twijfels over uitgedrukt en terecht, want de foto die wij hierbij publiceren laat er geen twijfel over bestaan dat deze foto een zicht is van de zo pas gedempte Houtleie. De loggia rechts op de foto van de Heer Ödberg staat er net niet op, maar de bomen, de huizen rechts en de schouw van het huis links zijn gemakkelijk te herkennen. De hier gepubliceerde foto dateert van 1899 en werd genomen met de rug naar de Recollettenlei. De straat links in het beeld is de Pekelharing.

De gedempte Houtleie in 1899. Copyright A.C.L. Foto Nr. 25969.

Vraag van de Heer **E. Vandevelde** over de gebroeders Vandevelde (Gh.T. 1989 - Nr. 3 - p. 180).

Mevrouw **Suzanne Janssens** laat ons weten dat inlichtingen over de gebroeders Vandevelde te vinden zijn in haar boek "In het openluchtmuseum te Gent, de Arteveldestad", pp. 216-219. Een borstbeeld van de gebroeders Vandevelde heeft zij gezien in het Museum van Tervuren.

De Heer **André Despretz** stuurt ons de volgende bibliografie op van de gebroeders Vandevelde die, zegt hij, verre van de pretentie heeft volledig te zijn.

- Jérôme BECKER "Manifestation à la mémoire des Frères Liévin & Joseph Van de Velde - Bruxelles, 10 Juin 1888", 11 blz. + foto van Liévin.
- L. GUÉBELS "VANDEVELDE (Joseph)" in "Belgische Koloniale Biografie", Brussel, 1948, deel 1, blz. 927-929, met bibliografieopgave.

Een paar artikels gaan over Van de Velde en het negertje Sakala :

- "Le capitaine Vandevelde et Sakala" in "La Flandre Libérale" 12.08.1887
- "Congo for ever" in "Journal de Gand" 12.08.1887

Verskillende uitgebreide artikels gaan over de inhuldiging van het monument :

- "Inauguration du Mémorial élevé aux Frères Vandevelde" in "l'Impartial" 23.07.1888
- "Betooging Van de Velde" in "Gazette van Gent" 23-24.07.1888
- "Inauguration du Mémorial J. et L. Vandevelde" in "Journal de Gand" 23.07.1888
- "Le monument des frères Van de Velde" in "La Flandre Libérale" 24.07.1888
- "Le monument Van de Velde" in "Journal de Gand" 22.07.1888
- "Onthulling van het gedenkteeken Vande Velde" in "Volksbelang" 28.07.1888
- "1888 Monument vande Velde" in "La Flandre Libérale" 01.03.1909

Mevrouw **Steels** vestigt er onze aandacht op dat er over de gebroeders Vandevelde een artikel verscheen van M. Van Gent (pseudoniem van Michel Steels) in "Gh. Tyd." 1978 - Nr. 4 - pp. 189-192.

Zij voegt er aan toe dat het bronzen beeld van het "moorke" gegoten werd te Gent in de kopergieterij van Albers. Deze Albers verhuisde later naar Antwerpen.

Vraag van de Heer **Jean Bertrand** (Kortrijk :

Zou een van uwe lezers mij iets kunnen vertellen omtrent de in Gent gevestigde Brouwerij VEESAERT EN BERTRAND, waarschijnlijk tijdens W.O. 1 verdwenen ?

Waar was die gevestigd, wanneer ontstaan, belangrijkheid, vennoten, enz. Die brouwerij is niet te verwarren met "DE EENHOORN - LA LICORNE" welke waarschijnlijk aan de familie Veesaert, later Saverys, toebehoorde.

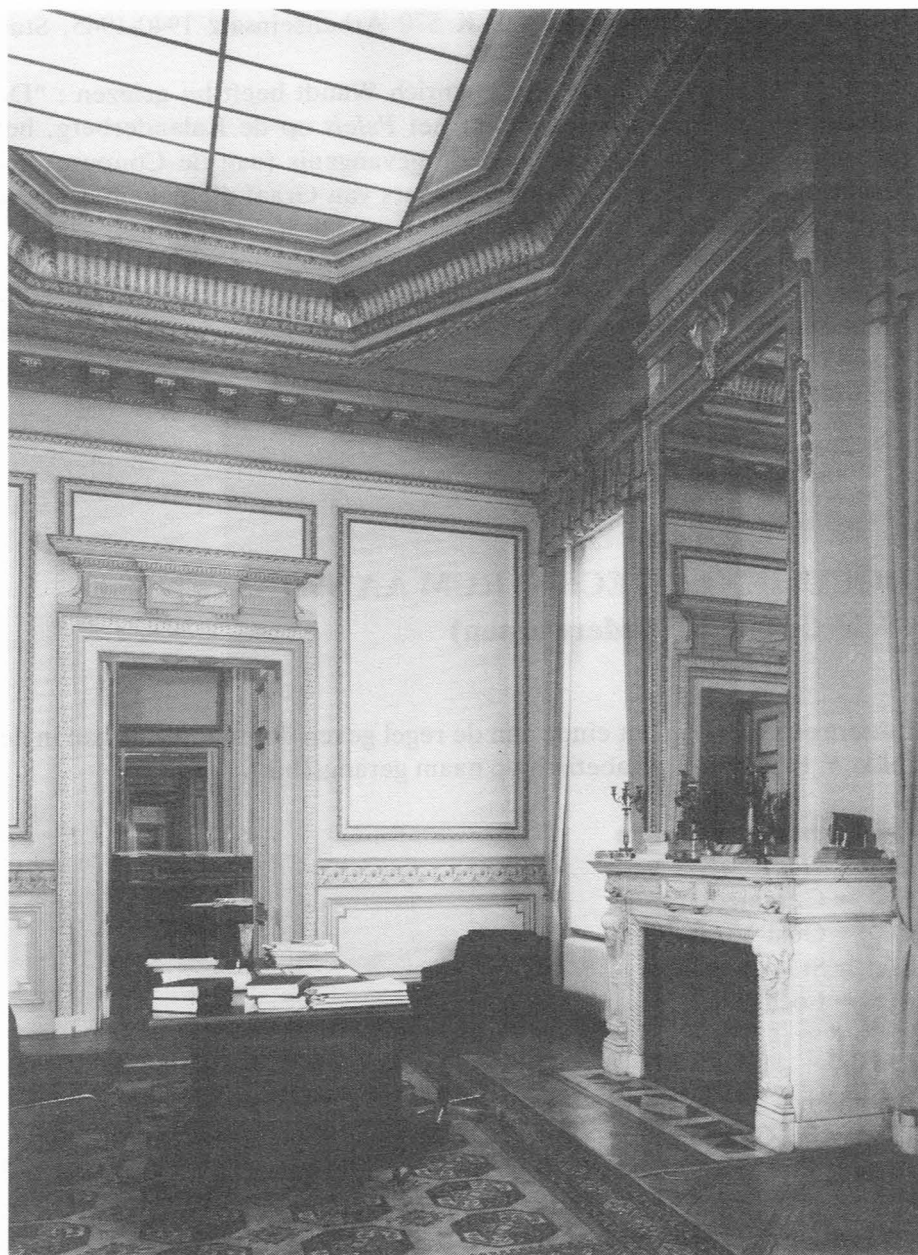

Welke orangist (?) leest hier “De Gazette van Gent” ?

De Heer **Georges Rogge** stuurt ons een kleurenfoto van een schilderij die wij hier wit-zwart publiceren. Een onbekende persoon leest “De Gazette van Gent”. De gele en oranje kleur van de kraag van het gilet zou er kunnen op wijzen dat het een orangist betreft. Kan iemand deze persoon identificeren ?

Mevrouw **Suzanne Janssens** vraagt of iemand een afbeelding bezit van het voorlaatste model van de Gentse openbare uurwerken : een grote glazen kast met bovenaan het uurwerk in verschillende richtingen en onderaan de reclame.

De Heer **Corneel De Ceuninck** ontving graag wat meer inlichtingen over het vergeten historisch gebouw Kalandenberg 1. Het is een feit dat we over dit gebouw niet zo veel vernemen in de “Inventaris van het cultuurbezit in België. Gent. Deel 4na”. Wanneer werd het gebouwd, door wie, welke bestemmingen kreeg het, aan wie behoort het toe ? De Heer De Ceuninck vraagt zich af wie de oorspronkelijke familie was wiens wapenschild heden nog op de schoorstenen in hout en marmer prijkt. Hij vraagt : “Heeft het gebouw nog andere functies gehad dan Offiziers-

Kalandenberg 1. Interieur.

haus 1914-1918, Werbestelle OF K 570 Arbeitseinsatz 1940-1945, Stad Gent-Dienst aanwervingen, Bank ?

In "Etappenleven te Gent" van Heinrich Wandt heeft hij gelezen : "De *schoonste* meubelen werden vanuit het *Paleis* op de Kalendarberg, het zoogenaamde officierenhuis, naar de gevangenis (aan de Coupure) gebracht, opdat de heeren (de moordenaars van Graaf d'Udekem d'Acoz) zich toch niet zouden te beklagen hebben over de behandeling."

De Heer De Ceuninck betreurt dat "buiten de monumentale voorgevel, enkel gerestaureerde kabinetten, enkele marmeren schouwen, een smeedijzeren trapleuning en de zaal met de houten lambrisering, er ongelukkiglijk van al het prachtige niet veel meer overgebleven is in ons hedendaags plasiertijdperk."

DOCUMENTATIECENTRUM AANWINSTEN 1989

(Selectie Gentse onderwerpen)

Letters en cijfers op het einde van de regel geven de standplaats aan in de rekken. Per rubriek alfabetisch op naam gerangschikt.

Overzicht der rubrieken

- G = Gent
- H = Geschiedenis
- O = Oost-Vlaanderen
- SA = St.-Amandsberg
- = Localia

G

Anoniem

- Patershol Gent. Façades G 3 B 20

Anoniem

- Van wei tot wijk. Ter herdenking van het honderdjarig bestaan van de Gentse wijk Heirnis. G 2 K 1

Catalogus

- De Markt. Tentoonstelling
Van de Wiele (Johan) e. a. G 21 Q 20

Catalogus

- De Markt. Tentoonstelling.
Van Schoors (Lieve) G 21 Q 21

- Catalogus
- Gent in weelde herboren (Tentoonstelling)
Capiteyn (André) G 21 B 20
- Catalogus
- Tentoonstelling Staf Bruggen en het Vlaams Volkstoneel,
1893-1964.
Van Mechelen (Johan) G 17 H 16
- Catalogus
- Tentoonstelling "Vleesch in de kuyp".
(Curiosa rond het vleesbedrijf door de eeuwen heen). G 17 H 17
De Herdt (R.) en Vande Vijvere (M.)
  - Charles Doudelet. G 21 M 13
- De Herdt (R.)
- Het Museum Arnold vander Haeghen G 21 M 14
- De Meester (E.) en D'Hondt (G.)
- Postgeschiedenis en postmerken van Sint-Denijs-Westrem. G 31 B 3-16
- De Maeyer (Jan)
- De Sint-Lucasscholen en de Neogotiek. 1862-1914. G 9 G 10/5
- De Smet (Gaston)
- Gent. (Wandeling door de Kuip van Gent en Oudburg). G 3 A 29
- Despretz (André)
- Omtrent Gentse en andere hondepenningen, een kynose-
matologische bijdrage. G 2 H 6
- Laleman (Marie Christine) en Raveschot (P.)
- Steen voor steen. G 3 B 21
- Nalbandian (J.)
- Het volledig leven van den Heiligen Macharius. G 7 R 2
- Simon-Van der Meersch (A.M.) e. a.
- 20 jaar RUG-studenten in actie. 1968-1988. G 8 C 8
- Standaert (M.)
- Lucien Fruru.
Een halve eeuw strijd voor textiel. G 2 G 23
- Van de Voorde
- De tafelronde geïllustreerd door Victor Stuyvaert. G 21 M 12
- Vannieuwenhuyse (Johan)
- Kabinet Maurice Maeterlinck. G 21 M 11
- Vanschoenbeek (G.) en Deweirt (M.)
- Mijnheer Emiel.
Leven en werk van Emiel Moyson. (1838-1868). G 2 MOY 1
- Venema (Adriaan)
- De ballingen.
Frits van den Berghe, Gustave De Smet en Rik Wouters
in Nederland, 1914-1921. G 10 V.BE 1

- Walschot (L.)
 - Het geologisch instituut van de Rijksuniversiteit Gent
 ten dienste van archeologie en heemkunde. G 8 Q 1
 Werbrouck-Cools (M.), e. a.
 - Van Marissal tot Vlerick. 1751-1988. G 9 F 1-8

H

Catalogus

- De Herdt (R.) en Vannieuwenhuysse (J.)
 Historie op perkament. (Tentoonstelling). H 30 S 14
 Van de Vijver (Herman), e. a.
 - België in de Tweede Wereldoorlog 6.
 Het Verzet, deel 2. H 12/20

O

Anoniem

- Aan zijne doorluchtige hoogwaardigheid Monseigneur
 Seghers, bisschop van Gent en aan de 26 achtbare
 jubilarissen. O 6 A 10
 De Potter (Frans) en Broeckaert (Jan)
 - Geschiedenis van de gemeenten Provincie Oost-
 Vlaanderen. O 3/13
 Kerckhaert (Noël)
 - Oude Oostvlaamse Hoeven. II. O 12 A 17
 Maes (David)
 - Archiefrepertorium Drogen. 2 delen. O 2 B 6-4

SA

Anoniem

- St.-Amandsberg. Info-gids - adresboek - plan. Editie 88-89. SA 3/8

Localia

Anoniem

- Gentbrugge. (Info-gids - adresboek - plan). 9219/3-2
 De Vogelaere (G.) en De Smet (V.)
 - Ledeberg door de jaren heen. 9218/2-1
 Serras (Hilde)
 - Kasteel Ooidonk. 9853/2-4
 Van Damme (Mieke) e. a.
 - Merlebeke
 (Geschiedenis en Heemkunde 1). 922/2-2

LEZERS SCHRIJVEN ONS

Van de Heer **Roger Buyle** ontvingen wij de volgende brief :

“Betreft : Gh.T. 1989 - Nr. 3 - p. 145 - Fig. 1. Meerhemvaardeken “Citeetje zonder naam”.

Hij zet daar een vraagteken achter en vervolgt :

“Naar mijn bescheiden oordeel betreft het hier het beluik “De Abdij”, genoemd naar de Abdij van Doornzele in de Doornzelestraat. Het café rechts op de foto draagt dezelfde naam.

Op het Meerhem bevinden zich, volgens mij althans, drie beluiken met typische namen :

1° Het Heilig Hoveken (Nrs. 5 tot 29) : voorbeeld van een geslaagde restauratie.

2° De Abdij (Nrs. 91 tot 113).

3° De 12 Apostels (oude nummers 125 tot 147) : (verkeren momenteel in een lamentabele toestand)

Van de Heer **Jacques De Vriendt** ontvingen wij de volgende interessante correctie en aanvulling :

Betreft de nota nr 1) onder het artikel “Zivil-Arbeiter Bataljon nr. 4 te Gent”, verschenen in het nummer van 15 mei 1989.

In fine schrijft de Heer Eddy Levis : “Hij (Professor Nico Gunzburg) overleed op hoge leeftijd (meer dan 90 jaar) in de zeventiger jaren”.

Ik acht het interessant aan de lezers te laten weten dat Professor Nico Gunzburg te Antwerpen op 5 maart 1984 overleed. Vermits hij op 2 september 1882 geboren was, had hij dus de leeftijd van 101 jaar overschreden. Hij is wellicht van al de Gentse Universiteitsprofessoren de enige die meer dan 100 jaar oud geworden is.

In 1980 heeft hij de plechtigheden bijgewoond die te Gent plaats hadden ter gelegenheid van de vijftigste verjaardag van de volledige vervlaamsing van de Universiteit. Hij trok er de aandacht van iedereen omdat hij van ver de oudste was van al de aanwezigen (98 jaar !) en omdat hij zich in een rolstoel verplaatste.

BIBLIOGRAFIE

Wij ontvingen het boek "Gentse Bijdragen tot de Kunstgeschiedenis en Oudheidkunde" dat uitgegeven werd door de Sectie Kunstgeschiedenis en Oudheidkunde van de Rijksuniversiteit Gent.

Laat ons onmiddellijk zeggen - om alle misverstanden te vermijden - dat dit boek niet gaat over Gent en dat niet zo veel bijdragen direct de interesse zullen opwekken van heemkundigen.

De meeste bijdragen zijn in het Nederlands, maar er is er ook een in het Duits, het Frans en het Engels.

Om onze lezers een idee te geven van de inhoud citeren wij enkele titels : Het Herakleion van Thasos, Villard de Honnecourt en de Kabbala, François-Joseph Navez et les peintres primitifs, Het Exotisme van Gauguin, IJzer gieten in Afrika : een misverstand ?, Massive parallel computer methods in music research.

Twee artikels liggen meer in de interessesfeer van onze lezers, namelijk de bijdrage van Frieda Van Tyghem en Jean Van Cleven over "Het Kasteel van Moregem bij Oudenaarde (1792-1798). Een merkwaardig ensemble uit de Directoire Tijd" en de bijdrage van Anthony Demey over "Henri Geirnaert en de Kerk van Eksaarde". Beide artikels zijn rijkelijk geïllustreerd. Achteraan volgt een lijst van "Abstracts van Doctoraats-licenciaatsverhandelingen".

Het boek is verzorgd gedrukt, telt 226 bladzijden en kost 1.500 fr. Geïnteresseerden kunnen zich wenden tot Peeters Press, Bondgenotenlaan 153 te 3000 Leuven.

H.C.

"DE PROGRESSIEVEN". Een nieuw boek van Jos Murez

Na zes romans en drie verhalenbundels publiceerde onlangs Jos Murez (°1927) zijn tiende en lijvig prozaboek "De Progressieven" bij de uitgeverij Boek & Vorm te Winksele-Herent.

Het boek handelt over Murez' journalistieke loopbaan bij Vooruit (1.10.1954 tot 30.11.1978) en bij De Morgen-Vooruit (1.12.1978 tot 28.2.1981).

"De Progressieven" is een literair werk in kroniekvorm en bestaat uit twee delen, enerzijds "VOORBIJ DE PIONIERS", anderzijds "NA DE DIE-NAARS DE DURVERS". De teneur van het nieuw werk van Jos Murez varieert van nuchtere feiten tot sterk bewogen, pamfletachtige passages. Is het aandeel persoonlijke memoires van de auteur zeker niet te veronachtzamen, dan zijn de geschiedkundige flash-backs op Gent als bakermat van het socialisme geregeld ingeschakeld. Ook persoonlijke en niet eerder gepubliceerde herinneringen over Gentse literaire figuren als Johan Daisne,

René Ide, Pliet Van Lishout, Richard Minne, Achilles Mussche, Paul-Gustave Van Hecke, Louis Paul Boon en andere komen aan bod, evenals die over Gentse politieke voormannen als Edward Anseele jr, Gaston Crommen en August De Block.

Wij zijn ervan overtuigd dat de aard en de feiten uit "De Progressieven" de belangstelling van de lezers van Ghendtsche Tydinghen zal gaande houden. Voor hen heeft de auteur een speciale gunstregeling van de uitgever kunnen verkrijgen.

"De Progressieven", 224 bladzijden, kan door de abonnees van Ghendtsche Tydinghen tegen 595 fr. (portkosten inkluis) bij de auteur Jos Murez, Nieuwbrugkaai 38, 9000 Gent, besteld worden : prk. 000-0281098-89. De boekhandelprijs bedraagt 695 fr.

K.N.

GÊNSCHE PRÂOT

Stientse de pompier stond alle daoge te kijke nâor de nieuwe gordijne, die Max stond te schilderen in de komede.

Max hao da sebiet in de mot; want Max en es niet allienlijk ne grûuten artiest, mâor hij es ûuk ne slimme kirrel !

- Diene pompier, zeid hij in zijn eige, es ne veint mee gevoele. 't Er zijn ezûu soms van die simpele meinsche wâor da de keunsten effenaf ingeboren es; mâor die hulder vokaose mankeere.

- Stientse, zei Max, op ne morgend, kende gij iets van schildere ?

- Ikke ? nie vele, menhîere Max, 'k en hê nie anders geweest aos klakpoter; mâor 'k wete toch wat dat er es van die dijnge, van koeleuren in vernis inzûvûurt, in 'k hê wel gezien wa dater dâor inzit.

Dâormee gieng Stientse wig in Max wirktege vûurt.

Aos nu de gordijnen af was, wier ze g'expozeerd veur 't publiek. 't Was e mîesterstuk ! Max kreeg veel komplementen in hij was in zijne zevesten hemel.

- Kom, Stientse, zeid hij tege de pompier, me gâon der en goeie pinten opzette.

- Dat es 't affire, zei Stientse, in ze trokke te gaore nâor d'hirbirge.

- Hêwel, zei Max tege de pompier, gij die nu en beetse kender zijt, g'het er nu van 't begin tot 't einde bijgestâon, wa peisd'er gij nu af ?

- Ikke ? zei Stientse, hêwel, menhîere Max, 'k hêd er dikkels op gepeinsd, in 'k zei ezûu in mijn eige : dat die storse van zelve moest brande, 't zoe wrie stynken in de komede !...

- Mercie, zei Max, en hij liet de pompier zitte.

HET A. VERMEYLENFONDS GENT GEEFT EEN KUNST- MAP UIT MET GEDICHTEN IN HET GENTSE DIALEKT

Hoewel er jaarlijks in het Vlaams taalgebied tientallen dichtbundels worden uitgegeven, mag een uitgave in het Gentse dialect eerder als een unicum beschouwd worden.

Zijn belangstelling voor het Vlaamse Kultuurpatrimonium getrouw, nam het Vermeylenfonds Gent het initiatief om een dichtbundel met typisch "Gentsche" gedichten te laten verschijnen. De Gentse beeldhouwer-schilder en ook dichter, Germain JANSSENS (die onlangs nog werd gelauwerd voor zijn 50-jarig kunstenaarsschap) 'vertaalde' a.h.w. enkele van zijn gekendste gedichten in het dialect en schreef een aantal nieuwe, speciaal voor deze uitgave.

Volledig in de lijn van zijn sociaal-geëngageerde persoonlijkheid, behandelen de gedichten van Germain JANSSENS enerzijds typisch Gentse situaties (zoals o.m. "Ruuje Freek", "Den held", 't Meiske van plezier", enz.) en anderzijds sociale onderwerpen ("De kruisduud van nen wirkmeins", "De koperen madaolde", "Mijne vriend Johannes"). Tien prachtige gedichten werden geselecteerd en voor de juiste Gentse schrijfwijze deed het Vermeylenfonds Gent een beroep op Michel CASTEELS (beter gekend als 'Piet Korrel').

Deze gedichten werden afgedrukt op kalkpapier van groot formaat (42 x 30 cm) en worden stuk voor stuk begeleid door een originele ets van de Gentse kunstenaar Gilbert VAN GEERT (o.m. illustrator van het 'Gents Woordenboek'). Het geheel vormt een prachtige kunstmap, bestaande uit 10 gedichten en 10 etsen (formaat van de map : 42 x 30 cm - gesloten / 42 x 65 cm - open). De inleiding bij deze map werd verzorgd door Freek NEIRYNCK. De kunstmap werd gedrukt op 250 exemplaren, genummerd en gesigneerd door de kunstenaars en wordt te koop aangeboden aan de zeer lage prijs van 500 F. (600 F. nà de publieke voorstelling).

De map wordt voorgesteld op *vrijdag 22 september 1989 om 20.00 u.*, in de 'Tenierszolder' van de Gentse Sint-Pietersabdij, Sint-Pietersplein te Gent. De heer Gilbert TEMMERMAN, Burgemeester van de Stad Gent, zal de voorstelling van deze kunstmap verzorgen, waarna Germain JANSSENS enkele van zijn gedichten zal voorlezen. Daarna wordt aan de aanwezigen een receptie aangeboden. Tijdens deze manifestatie worden de originele tekeningen van Gilbert VAN GEERT tentoongesteld.

Alle èchte Gentenaars zijn van harte welkom op deze avond, waarvan de toegang vrij en gratis is !